

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Význam vzdělávání v procesu resocializace odsouzených
The Importance of Education within the Process of Resocialization
of Convicts

Bc. Šárka Hořejší

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA

Studijní program: Andragogika a management vzdělávání

Studijní obor: Andragogika a management vzdělávání

2022

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Význam vzdělávání v procesu resocializace odsouzených* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 16. dubna 2022

.....

Podpis

Děkuji panu prof. PhDr. Jaroslavu Veteškovi Ph.D., MBA za mnoho cenných rad, čas a ochotu pomoci při vedení mé diplomové práce. Poděkování patří také mým blízkým, kteří mě v průběhu studia morálně podporovali.

.....

Podpis

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody. V současné moderní penitenciární péči představuje vzdělávání společně s výchovou klíčový nástroj resocializace, tj. odborné práce s odsouzenými. První část práce je věnována výkonu trestu odnětí svobody, procesu resocializace a současně edukaci odsouzených v rovině preventivní i v rovině nápravy pomocí integračních nástrojů. V rámci výkonu trestu je vzdělávání neodmyslitelnou součástí programů zacházení, které jsou východiskem pro vytvoření předpokladů k samostatnému způsobu života. Teoretická část se kromě jiného zaměřuje na legislativní ukotvení vzdělávání odsouzených v ČR a best practice ze zahraničí.

V deskriptivně-analytické části je pozornost věnována dvěma konkrétním zařízením pro výkon trestu odnětí svobody v České republice: ženské věznici ve Světlé nad Sázavou a věznici Všehrdy, která je profilována jako věznice pro mladistvé odsouzené muže a dospělé odsouzené muže ve věznici s ostrahou s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. Důraz se klade na identifikaci a analýzu vzdělávacích možností těchto zařízení a jejich následnou komparaci. Jsou popsány aktivity formální, které jsou převážně zajišťované školskými vzdělávacími středisky, i aktivity neformální, zajišťované přímo VS ČR či jinými subjekty. Cílem práce je zkoumat specifika nabídky vzdělávání jednotlivých zařízení a jejich souvislost s motivací odsouzených k dalšímu vzdělávání. Výsledky deskriptivně-analytické části rozšiřuje dotazníkové šetření uskutečněné v obou zařízeních, s cílem pozorovat motivaci odsouzených k formálním, neformálním, i informálním edukačním aktivitám.

KLÍČOVÁ SLOVA

trest odnětí svobody, resocializace odsouzených, faktory resocializace, program zacházení, penitenciární péče, vzdělávání odsouzených

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the issue of education of people serving a prison term. Education represents the key tool of resocialization, i.e. a specialist work with convicts. The first part of the thesis is going to devote attention to resocialization and to the subsequent education of convicts in terms of prevention as well as in terms of the atonement by means of the integrative tools. Within the scope of the execution of the prison sentence, education is an essential part of the treatment programs, which are oriented to create the preconditions for an independent way of life. The theoretical part is also going to focus on the legislative embedding of education of convicts in the Czech Republic and the best practice from abroad. In the descriptive-analytical part, the focus is going to be laid on two particular institutions (the imprisonment facility Světlá nad Sázavou, the imprisonment facility Věhrdy) and their comparison. The aim of the work is to investigate the specifics of the choice of the formal education, mostly provided by school educational centres, and non-formal education provided directly by employees of the individual institutions. It describes their connection with the motivation of convicts for further education.

KEYWORDS

imprisonment, resocialization of convicts, factors of resocialization, treatment program, penitentiary care, education of convicts

Obsah

Úvod	8
1 Trest odnětí svobody	10
1.1 Trest a jeho účel	10
1.2 Trest odnětí svobody	11
1.3 Výkon trestu odnětí svobody jako náročná životní situace	11
1.4 Výkon trestu odnětí svobody v České republice	13
1.4.1 Zásady zacházení s vězněnými	13
1.4.2 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody	14
1.5 Moderní trendy ve vězeňství	16
1.6 Alternativní formy trestu	18
2 Penitenciární a postpenitenciární péče	19
2.1 Socializace	19
2.2 Resocializace	19
2.3 Aktuální podoby chápání resocializace	20
2.4 Penitenciární péče	22
2.5 Vězeňská služba České republiky	22
2.5.1 Organizační struktura VS ČR	22
2.6 Postpenitenciární péče	23
2.7 Subjekty postpenitenciární péče	25
3 Program zacházení	29
3.1 Pracovní aktivity	31
3.2 Vzdělávací aktivity	32
3.3 Speciálně výchovné aktivity	35
3.4 Zájmové aktivity	36

3.5	Utváření vnějších vztahů	37
3.6	Vyhodnocování programů zacházení a jejich efektivnost	37
4	Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody	39
4.1	Vzdělávání	39
4.2	Vzdělávání odsouzených v ČR	39
4.2.1	Legislativní ukotvení	40
4.2.2	Institucionální zajištění vzdělávání odsouzených.....	41
4.3	Vzdělávání odsouzených v zahraničí.....	45
4.4	Motivace odsouzených ke vzdělávání	46
5	Deskriptivně-analytická část.....	47
5.1	Metodologie	47
5.1.1	Definice výzkumného problému	47
5.1.2	Cíl	47
5.1.3	Výzkumné otázky	48
5.1.4	Výzkumný design.....	48
5.2	Výsledková část	49
5.2.1	Věznice Světlá nad Sázavou.....	49
5.2.2	Věznice Všehrady.....	57
5.2.3	Komparace vzdělávacích možností v analyzovaných zařízeních.....	63
5.2.4	Dotazníkové šetření – Motivace odsouzených ke vzdělávání	67
5.2.5	Shrnutí a zodpovězení výzkumných otázek	83
	Diskuze	87
	Závěr.....	88
	Seznam použité literatury	90
	Seznam příloh.....	96

Úvod

V této diplomové práci se zaměřím na vzdělávání jako významný faktor v procesu resocializace odsouzených osob. Problematika výchovy a vzdělávání marginalizovaných skupin, mezi které odsouzení bezesporu patří, je kromě jiného jedním z objektů zájmu andragogiky.

Vzdělávání v dnešní informační době protkává naše životy téměř každodenně a po většinu života, ačkoli si to mnohdy ani neuvědomujeme. Existuje nespočet možností, forem a metod, jak získávat nové teoretické i praktické poznatky, učit se novým schopnostem, získávat potřebné kompetence... Velká část společnosti staví vzdělání ve svém žebříčku hodnot na jednu z prvních příček a považuje ho za jakousi „vstupenku“ do kvalitního a plnohodnotného života. Ne všichni se však narodí do prostředí, kde vzdělání prioritu skutečně představuje. Jednou z těchto marginalizovaných skupin je i (převážná většina) osob, které jsou objektem zájmu této diplomové práce – odsouzení. Právě tyto osoby totiž mnohdy pochází z poměrů, kde se vzdělávání nepřikládala taková hodnota, a s velkou pravděpodobností i kvůli tomu jejich kroky následkem dalších souvisejících příčin směřovaly až do výkonu trestu odnětí svobody. Já sama mám osobní zkušenost s blízkým člověkem, který výkonem trestu odnětí svobody prošel a myslím, že jedním z faktorů, které v tom sehrály roli, byl i faktor nedostatečného vzdělání a absence potřebné kvalifikace k adekvátnímu zaměstnání a smysluplnému uplatnění se ve společnosti.

I z tohoto důvodu jsem se rozhodla svou diplomovou práci zaměřit právě na toto téma. Mým záměrem není prosazovat, že vzdělání je to jediné, co je pro plnohodnotné fungování ve společnosti důležité, ale např. právě pro odsouzené osoby představuje významný výchozí bod, díky kterému jejich resocializační proces může proběhnout úspěšně.

Práci jsem se rozhodla rozdělit na dva větší celky – teoretickou část a deskriptivně-analytickou část. V první, teoretické části, se zaměřuji na vymezení základních, pro práci nezbytných, pojmů: trest odnětí svobody a jeho výkon v ČR, platná legislativa, resocializace v kontextu penitenciární i postpenitenciární péče, program zacházení s důrazem na složku vzdělávání a definici motivace. Deskriptivně-analytická část diplomové práce je věnována dvěma českým zařízením pro výkon trestu odnětí svobody a nabídce jejich vzdělávacích aktivit. Práce si klade za cíl analyzovat konkrétní formální

i neformální edukační aktivity a na jejich základě následně sledovat motivaci odsouzených ke vzdělávání. Původním záměrem bylo osobně navštívit přímo vybraná zařízení a doplnit tak deskriptivní analýzu strukturovanými rozhovory. Vzhledem k tomu, že se v době intenzivní práce nad výzkumem naše společnost stále potýkala s pandemií covid-19, nemohla být tato část výzkumu vzhledem k personálnímu vytížení věznic, uskutečněna. Jako náhrada byl za tímto účelem do práce zařazen dotazník, jehož otázky směřovaly ke sledování motivace vybraných odsouzených z obou zařízení ke vzdělávání.

V závěrečné části práce jsou shrnuty výsledky deskriptivní analýzy, dotazníkového šetření zaměřeného na motivaci odsouzených k dalšímu vzdělávání a zodpovězeny výzkumné otázky.

1 Trest odnětí svobody

1.1 Trest a jeho účel

Od samého počátku historie trestání měl trest lidské populaci sloužit jako nástroj nátlaku, který měl za cíl ovlivnit chování jedinců s nepříjemným způsobem chování. Špatně hodnocené činy byly trestány tak, aby jejich cílem bylo vychovávat a aby se daná osoba zařadila zpět do skupiny a byl jí vytyčen společensky akceptovatelný směr vývoje. Během let se druhy a formy uplatňovaných opatření modifikovaly a neustále modifikují (Stankowski, 2003).

„Trest v obecné rovině představuje určitou formu sankce (omezení) za jednání, které porušilo společenskou normu.“ (Veteška, 2015, s. 150) Rozsah daného omezení má obvykle souvislost se závažností porušení stanovené normy. Z právního hlediska je trest „právním následkem trestného činu“.

Hála (2005) hovoří o dvou výrazných funkcích trestu, a to funkci vyrovnávací a funkci regulativní. Vyrovnávací funkce má za cíl vyrovnat se s realitou trestného činu. Skládá se ze dvou zásadních aspektů: v první řadě jde o vyrovnání se oběti s trestným činem. V tomto ohledu se vychází z předpokladu, že újmu poškozených lze kompenzovat, nebo alespoň eliminovat újmou na straně pachatele. Druhý, neméně důležitý aspekt vyrovnávací funkce trestu platí speciálně v případě trestu odnětí svobody. Pokud je pachatel odsouzen a uvězněn, získává mnohem více (v porovnání s alternativními formami trestu) prostoru a času pro sice tíživé a náročné, ale pro reintegraci velmi potřebné přemýšlení, zpytování svědomí a přijetí viny. Druhou funkcí trestu, na kterou se Hála (2005) zaměřuje, je funkce regulativní. Jejím charakteristickým cílem je ochrana společnosti před zločinem; tzn. trest napomáhá regulovat trestnou činnost, minimalizovat ji, nebo ji alespoň držet na „společensky únosné hranici“.

Sokol (2007, s. 253) rozšiřuje hlavní funkce trestu následovně:

- Výchovná funkce
- Preventivní funkce
- Ochranná funkce
- Restorativní funkce

Za výraznou funkci trestu se považuje poslední zmíněná, funkce restorativní, jejímž působením by mělo ve společnosti dojít ke znovuoobnovení pocitu spravedlnosti.

1.2 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody jako způsob společenské sankce představuje vážný zlom v životě odsouzeného, a to zejména v případě, kdy se jedná o prvotrestaného a prvovězněného. Člověk, který je či byl trestán získává roli kriminálního, která představuje silné sociální stigma. Nálepky trestaného kriminálního se těžko zbavuje i po odpykání trestu odnětí svobody (Veteška, 2020).

Trest odnětí svobody představuje jeden z druhů trestů, který soud ukládá pachateli za spáchaný trestný čin. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník rozlišuje celkem čtyři typy trestů odnětí svobody:

- nepodmíněný trest odnětí svobody,
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem,
- výjimečný trest.

1.3 Výkon trestu odnětí svobody jako náročná životní situace

Výkon trestu odnětí svobody je náročnou životní situací, která se kromě člověka samotného dotýká i sociálního okolí daného jedince (vztahy s rodinou, přáteli, celou společností). Vzhledem k dopadu na jedince je třeba uvažovat působení nejen materiální, ale především psychické izolace. K tomu všemu se ještě přidružují další režimová opatření, spoluvězni, hluk, často přeplněnost věznic, nuda, omezený kontakt s blízkými, častokrát nedostatečná cirkulace vzduchu a zakouřený vzduch. Vše zmíněné negativně ovlivňuje odsouzené nejen ve výkonu trestu odnětí svobody, ale i později na svobodě.

Výše zmíněné zátěžové situace mohou vést k dočasnému, ale i trvalému narušení psychiky, což se může následně projevit v chování, prožívání i uvažování jedince. Často může dojít až ke vzniku různých psychických poruch. Na druhou stranu existují i další typy zátěže, které naopak mohou jedince aktivizovat, stimulovat, posilovat jeho sebevědomí, nebo ho motivovat. Vágnerová (In: Raszková, Hoferková, 2014, s. 87) vymezuje obecnou míru odolnosti vůči náročným situacím jako tzv. frustrační toleranci. Souhrnně řečeno se jedná

o soubor ochranných faktorů, které jedinci napomáhají překonat náročné situace a udržet si přitom mentální zdraví.

Je žádoucí, aby si odsouzení udrželi pravidelný kontakt se světem mimo vězení. Je pochopitelné, že především ti, kteří jsou či budou ve vězeňském zařízení dlouhou dobu, touží po informacích, které se týkají „života na druhé straně mříže“. Protože si společně odpykávají trest osoby, které mají zkušenosti s porušováním zákonů, tak se často stává, že mají nereálné a zjednodušené pohledy na spáchané trestné činy, své jednání omlouvají a bagatelizují. Dále v mnoha případech ještě k tomu dochází k tzv. prizonizaci = adaptaci na vězeňské podmínky.

Negativní následky, které se nezřídka ve výkonu trestu odnětí svobody objevují, si často jedinec nese s sebou i po propuštění na svobodu a častokrát je jimi poznamenán na celý život. Mezi nejčastějšími negativními následky jsou:

- Prizonizace
- Otrlost, lhostejnost a účelovost jednání
- Narušení osobnosti
- Neudržení sociálních vazeb, příp. problém kvality udržovaných vztahů
- Narušená schopnost navazovat partnerské vztahy
- Stres, frustrace, beznaděj, deprese
- Fixace na známosti z vězení
- Šikana
- Sociální stigmatizace
- Narušené sebeovládání a samostatnosti
- Změna v motivaci a v postojích
- Nárůst zadluženosti a finanční problémy
- Nevyžádaný homosexuální styk
- Kontakt s drogami
- Ztráta bydliště, zaměstnání, jiných jistot

I samotný akt propuštění na svobodu představuje nemalou zátěž. Ta je o to větší, čím déle se jedinec ve výkonu trestu odnětí svobody nacházel. Po propuštění může prožívat „krizi

ze svobody“, která je vyústěním náhlé a zásadní změny prostředí. V adaptační fázi se častokrát mnoho odsouzených dopouští recidivy, proto se tato fáze považuje za dobu, kdy jednak velkou roli sehraje jeho osobnost, ale především podmínky, do kterých se vrací – rodina, bydlení a zaměstnání (Raszková, Hoferková, 2014).

1.4 Výkon trestu odnětí svobody v České republice

1.4.1 Zásady zacházení s vězněnými

OSN stanovila standardní minimální pravidla pro zacházení s vězněnými. Ty požadují, aby se s odsouzenými zacházelo bez „*jakékoliv diskriminace z důvodů rasových, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického přesvědčení, národnostního a sociálního původu, majetkového nebo rodinného postavení.*“ (Černíková, 2002 In: Sochůrek, 2007, s. 34)

Pro ČR jako členský stát Evropské unie představují důležitý dokument Evropská vězeňská pravidla. Ty se dělí do 9 částí:

1. Základní principy
2. Podmínky pro výkon trestu
3. Zdraví
4. Pořádek
5. Vedení věznice a personál
6. Inspekce a kontroly
7. Neodsouzení vězni
8. Cíle režimu pro odsouzené vězně
9. Aktualizace pravidel

EVP definují některé zásadní principy:

- Se všemi odsouzenými je třeba zacházet tak, aby se respektovala jejich základní lidská práva, s výjimkou těch, která jim nebyla zákonně odebrána.
- Omezení budou ukládána tak, aby byla v nezbytném rozsahu a úměrná účelu.
- Vězeňské podmínky, které by porušovaly práva vězňů, jsou neomluvitelné nedostatkem prostředků.
- Vězeňský život je třeba co nejvíce přizpůsobit životu na svobodě.

- Zajistit takový průběh výkonu trestu, aby následně umožnil opětovné začlenění do společnosti.
- Podporovat spolupráci se sociálními službami a občanskými sdruženími.
- Přijímání, zaškolení a pracovní podmínky VS musí umožnit vysokou úroveň péče o odsouzené.
- Pravidelná státní inspekce a nezávislé kontroly (Sochůrek, 2007).

1.4.2 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody v ČR podléhá Zákonu č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

ČÁST PRVNÍ – VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY (§ 1 – § 82) jako úvodní část zákona se věnuje VTOS jako takovému. První hlava první části se věnuje obecným ustanovením; a to v první řadě definování výkonu trestu odnětí svobody, hlavních zásad, orgánu zajišťujícímu výkon trestu odnětí svobody, poradní komisi, místům výkonu trestu, způsobu přijímání, umisťování a přeřazování odsouzených, samotným typům věznic, jejich členění a specifikům míst výkonu trestu odnětí svobody, která nespravuje Vězeňská služba.

Další hlava je v úvodu věnována vnitřnímu členění věznice (včetně jejího každodenního chodu). Stěžejní část druhé hlavy se věnuje právům a povinnostem odsouzených.

Práva:

- Sociální podmínky a poskytování zdravotních služeb
- Korespondence
- Užívání telefonu
- Návštěvy
- Duchovní a sociální služby
- Uspokojování kulturních potřeb
- Používání dalších věcí
- Nákup potravin a věcí osobní potřeby
- Přijetí balíčku
- Příjem peněz a nakládání s nimi

- Ochrana práv odsouzených včetně prostředků právní ochrany
- Omezení a zbavení některých práv a svobod

Povinnosti:

- Zaměstnávání a vzdělávání
- Zařazování odsouzených do práce
- Zákaz některých prací
- Pracovní postavení a podmínky odsouzených
- Pracovní odměna vzdělávání
- Povinnost hradit náklady výkonu trestu
- Odpovědnost za škodu

Třetí hlava zákona se zabývá problematikou zacházení s odsouzenými. V úvodu vymezuje účel programu zacházení, dále práva soudů a dalších orgánů v procesu trestního řízení s odsouzeným. Několik článků třetí hlavy se věnuje specifikaci odměn a kázeňských trestů a způsobům jejich použití.

Čtvrtá hlava (Odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených) u jednotlivých specifických skupin definuje rozdíly v průběhu výkonu trestu odnětí svobody odsouzeného a zacházení s ním. Věnuje se skupinám jako jsou mladiství, odsouzené ženy, matky nezletilých dětí (včetně práv dítěte), odsouzeným pracovně nezařaditelným, duševně nemocným odsouzeným... Tato část se věnuje i specifikům zacházení s doživotně odsouzenými, cizincům, nebezpečným odsouzeným aj.

Hlava V. se věnuje podmíněnému propuštění a propouštění z výkonu trestu včetně výstupního oddílu a spolupráci s orgány sociálního zabezpečení.

Další části zákona viz níže:

- ČÁST DRUHÁ – Změna zákona o státním zastupitelství (§ 83)
- ČÁST TŘETÍ – Změna zákona o Vězeňské službě a justiční stráží (§ 84)
- *Část čtvrtá (§ 85) byla zrušena.*
- ČÁST PÁTÁ – (§ 86)
- Přechodná ustanovení

(Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, dostupné online)

Pozn.: Podrobnější vymezení některých dalších částí zákona viz kapitoly dále.

1.5 Moderní trendy ve vězeňství

Principy formulované v zásadách výkonu trestu se odrážejí i v moderních (převážně evropských) trendech ve vězeňství. Grivna a kol. (In: Raszková, Hoferková, 2018, s. 60) je vymezují následovně:

- Snaha o co nejvíce ukládání alternativních trestů
- Snaha o zavedení tzv. částečného vězení (popř. víkendového vězení, semidetence, denní parole)
- Princip normalizace (= podmínky pobytu ve vězení co nejvíce přizpůsobit běžnému životu)
- Princip otevřenosti (kontakt s vnějším okolím)
- Princip zodpovědnosti
- Prostupnost mezi jednotlivými věznicemi
- Zvyšování odbornosti zaměstnanců VS
- Snaha o co nejvyšší zaměstnanost osob ve VTOS
- Náležité stavebně technické podmínky věznic
- Smysluplný denní režim

Norské fondy

Norské fondy jsou norský finanční příspěvek existující za účelem snížit ekonomické a sociální nerovnosti v Evropském hospodářském prostoru. Vězeňské službě ČR se např. v letech 2014–2017 podařilo uskutečnit pět projektů, které byly právě z norských fondů financované. Jednalo se o následující projekty:

- Zranitelné skupiny ve věznicích a vzdělávání zaměstnanců VS
- Zvýšení efektivity přípravy vězňů před propuštěním (Nové Sedlo)
- Zvýšení efektivity přípravy vězněných žen před propuštěním (Opava)

- Výstavba výrobně vzdělávací haly pro rekvalifikační kurzy před propuštěním (Příbram)
- Zvýšení efektivity v zacházení s mladými dospělými ve věku 18–26 let (Kuřim)

Z výše zmíněných konkrétních projektů je zřejmé, že finance směřovaly do několika oblastí: rozšíření kapacity pro zacházení s odsouzenými, zvyšování kvalifikace zaměstnanců VS, nové intervenční programy pro odsouzené a jejich vzdělávání před propuštěním.

Čerpání financí z fondů EU, Norských a dalších fondů je součástí jednoho ze strategických cílů Koncepce vězeňství do roku 2025. Kromě toho VS ČR čerpá ještě z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (Raszková, Hoferková, 2018).

Koncept Otevřené věznice

Formát Otevřených věznic se začal (nejen) v Evropě rozvíjet a využívat zejména v období po skončení druhé světové války. Otevřené věznice jsou v současnosti ověřeným a efektivním nástrojem trestní politiky a zároveň klíčovým prvkem vyspělých vězeňských systémů ve světě.

Cílem Otevřených věznic v trestním systému ČR je snaha o snížení recidivy vězněných. Tomu napomáhá postupná a kontrolovaná příprava na propuštění společně s důrazem na minimalizaci potenciálních rizik. Vzhledem k možnostem posilování fyzické a sociální interakce s vnějším prostředím, posilování odpovědnosti a rozvíjení samostatnosti odsouzených se Otevřené věznice označují za pomyslné „trenažéry svobody“.

V ČR je pilotní projekt OV vázán na aktuální legislativu a jeho realizace je vázána na Koncepti vězeňství do roku 2025 a schválený Akční plán 2016 a 2017. Během přípravy projektu se MS společně s VS ČR inspirovalo v zahraničí, a to především ve Finsku, Norsku a Německu.

V rámci tohoto projektu lze hovořit o vyšším podílu individuálního zacházení ve smyslu case managementu, který společně s dalšími aktivitami programu zacházení směřuje k posilování protektivních faktorů, prosociálního smýšlení a jejich přípravě na plynulý přechod k životu na svobodě (Justice.cz, Otevřené věznice, dostupné online).

1.6 Alternativní formy trestu

Alternativní tresty se logicky nepojí s trestem odnětí svobody. „*Méně zasahují do života odsouzeného a dávají mu šanci k aktivizaci vlastních sil k nápravě.*“ (Bajcura, 1999, s. 88) Proto jejich podmínkou bývá souhlas odsouzeného spojený se slibem, že bude dané podmínky plnit. Mezi alternativní tresty patří i peněžitě tresty, které jsou již dlouhou dobu součástí trestního zákona.

Alternativní tresty obecně se mohou uskutečňovat v mnoha podobách: domácí vězení, obecně prospěšné práce, výše zmíněný peněžitý trest, propadnutí majetku, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti a vyhoštění. Společným cílem alternativních trestů je, aby pachatel dokázal nahlédnout na trest za spáchanou trestnou činnost jako na spravedlivou reakci společnosti. Formy trestu alternativním způsobem nesou řadu výhod, a to např.: aktivizace odsouzeného při odstraňování újmy oběti, vznik prostoru pro psychosociální práci s poškozeným, odsouzený neztrácí zaměstnání, nižší náklady státu na VTOS, vykonáním alternativního trestu má potrestaný opět čistý TR, možnost okamžitého začlenění do společnosti, neporušení rodinných a jiných sociálních vazeb atd. (Veteška, 2015).

2 Penitenciární a postpenitenciární péče

2.1 Socializace

Průcha a Veteška (2014, s. 249) v Andragogickém slovníku socializaci definují jako „celoživotní proces, v jehož průběhu se jedinec začleňuje do společnosti a učí se v ní žít.“ Osvojuje si základní vzorce chování, komunikaci, chování v mezilidských vztazích, postoje, normy, hodnoty, ale i stereotypy a předsudky. Celý proces probíhá od raného dětství v podstatě po celý život. Za rozhodující fáze procesu socializace se považuje především výchova v rodině během předškolního věku. Případné chyby ve výchově mohou vést v mládí a dospělosti k poruchám chování, asocialitě a delikvenci (Průcha, Veteška, 2014). Pokud se důsledkem externích vlivů u jedince nerozvinulo v plné míře svědomí a morálka, lze tento jev označit termínem L. Kohlberga za socializaci defektní (Hartl, Hartlová, 2015).

2.2 Resocializace

Podle Vetešky (2015) představuje resocializace sociologický koncept, který se zabývá procesem mentální a emoční převýchovy člověka tak, aby byl schopen existovat v jiném prostředí, než na jaké byl doposud zvyklý. Rozlišují se dva typy tohoto procesu, a to resocializace dobrovolná (nabytí nového statusu: svatba, vstup do armády...) a resocializace nedobrovolná, tedy nařízená. Cílem resocializačního procesu je přeučení kulturních a sociálních norem tak, aby mohl být daný jedinec opět plně přijat do společenského systému. Obecně se resocializací myslí přizpůsobování dospívajícího/dospělého jedince novým normám a většinovou společností přijatelnému chování.

Za určitých okolností může docházet k resocializačnímu procesu, který je doprovázen rozpadem do té doby přijatých vzorců chování a následným přijetím nových, úplně odlišných vzorců. Jedním takovým typem okolností je vstup jedince do instituce, která silně omezuje jeho osobní svobodu, odděluje ho od vnějšího světa a vystavuje ho tlaku zákazů a příkazů. Takovými institucemi jsou například psychiatrické léčebny, kasárny a vězení (Veteška, Fischer, 2020).

V penitenciárním prostředí Veteška (2015, s. 26) resocializaci definuje jako „*složitý proces nápravy a změny neuspokojivé socializace, která se také nazývá korektivní socializace či penitenciární socializace.*“ Tato užší specifikace se používá zejména proto, aby se odlišila od resocializace jedinců, kteří měli sice problém se socializací, ale ne takový, aby vyústil v páchání trestní činnosti (Fischer, Škoda, 2014). V tomto kontextu má resocializace nejen výchovně působící význam s cílem opětovně zařadit jedince zpět do fungování společnosti, důležitá je ale i jeho inkluzivní složka. V tomto ohledu se čím dál častěji pojem „převýchova“ nahrazuje pojmy „edukace“, konkrétněji „reedukace“, jelikož v sobě kromě výchovy nese i významný vzdělávací prvek. Výchovná složka se v celém procesu resocializace s tou vzdělávací zřetelně prolíná (Veteška, Fischer, 2020).

2.3 Aktuální podoby chápání resocializace

Škoviera (2021) zmiňuje, že v resocializaci je nutno uvažovat dva kontexty. V první řadě jde o to, že resocializace je ve své podstatě prevence. V tradičním pojetí resocializace ve vztahu k osobám ve VTOS šlo o prevenci terciární (indikovanou), naopak ve vztahu ke společnosti o prevenci primární (univerzální), ačkoli je v současnosti některými odborníky zpochybňována. V mnoha případech jde však také o prevenci sekundární (indikovanou). Škoviera (2021) v případě druhého kontextu zdůrazňuje, že to, jak byla resocializace ještě v nedávné minulosti chápána vcelku jednoznačně, už dávno neplatí, protože se její chápání v současnosti mění.

Škoviera (2021, s. 11–17) odlišuje „*čtyři různé podoby chápání resocializace, do kterých se promítá nejen vývoj odborného myšlení v pomáhajících profesích, ale i aktuální společenské, ekonomické a politické změny.*“

1. Resocializace jako reflexe sociálně-patologického konání

V tomto pojetí je resocializace chápána pozitivně jako proces navracení člověka po VTOS do majoritní společnosti. Toto pojetí, které je aktuálně vnímané jako redukované, dominovalo cca před 35 lety. Existují totiž skupiny, pro které resocializace v tomto pojetí neodpovídala jejich situaci. Mezi tyto skupiny patřily např. osoby, které byly ve VTOS z politických či náboženských důvodů, dále osoby odsouzené za nedbalostní trestní činy

bez známek antisociálního chování, a naopak osoby s disociální poruchou osobnosti, recidivisti. Zcela jistě i pro výše zmíněné musela v rámci „pudu sebezáchovy“ nastat readaptace a reintegrace. V mnoha případech však nedocházelo k repersonalizaci.

2. Resocializace jako radikální změna

Giddens (2013, In: Škoviera, 2021, s. 13) ji popisuje jako socializaci spojenou s radikálními změnami v životě, rozpadem hodnot a vzorců chování, a to ve chvílích, kdy je člověk např. umístěn ze standartního prostředí do nestandardního, ale následně i při návratu do původního prostředí.

3. Resocializace jako aktivizace a podpora

V tomto smyslu se jedná o takový proces, kdy dochází k aktivizaci, pozitivnímu obnovování a optimalizaci sociálního chování, jehož cílem je umožnit jedinci, jehož socializace je z pohledu majoritní společnosti problematická, mohl v této společnosti dále fungovat. Resocializace v tomto pojetí má čtyři pilíře:

- přímá odborná pomoc odborníka,
- komunitní služby a komunitní podpora,
- „naděje pozitivní změny“ a otevřená budoucnost,
- změna filozofie pomoci, která staví resocializovaného jedince do pozice toho nejdůležitějšího aktéra zodpovědného za její úspěšnost.

4. Resocializace a rehabilitace jako synonyma či paralelní proces

Pojem resocializace se stále častěji promítá i do nesociologické a nepedagogické odborné literatury, kde se používá jako synonymum sociální rehabilitace. Stává se to především v literatuře medicínského charakteru. Z toho vyplývá, že má resocializace nejen rovinu změny původní socializace, ale i rovinu podpory socializace, která se běžnými způsoby nedařila či stále nedaří. „*Resocializace je nejen „reparátem socializace“, ale i „druhou šancí.“*“ (Škoviera, 2021, s. 16).

Současné pojetí resocializace (v tomto kontextu 3. a 4. pojetí) hodnotí Škoviera (2021) jako v mnohém odlišné, výrazně otevřenější a širší a především takové, které odpovídá potřebám klientů a všech těch, kteří tuto formu pomoci potřebují.

2.4 Penitenciární péče

Podle Vetešky (2015, s. 39) představuje penitenciární péče „*soubor speciální péče o jedince ve výkonu trestu odnětí svobody*“. Celý proces lze charakterizovat jako podpora jedince ve výkonu trestu a jeho opětovné začleňování do společnosti. „*Penitenciární proces začíná aplikováním trestu a končí reintegrací pachatele do společnosti.*“ (Vězeňství a penitenciární péče, Univerzita Hradec Králové, dostupné online)

2.5 Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky je zřízena ze zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky. Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor, správní úřad, účetní jednotku a současně poskytovatele zdravotních služeb. Jejím posláním je zajišťovat výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody, dále ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Jedná se o instituci řízenou generálním ředitelem VS ČR a působící na území České republiky, nestanoví-li to zvláštní předpis nebo vyhlášená mezinárodní smlouva jinak (Vězeňská služba České republiky, dostupné online).

2.5.1 Organizační struktura VS ČR

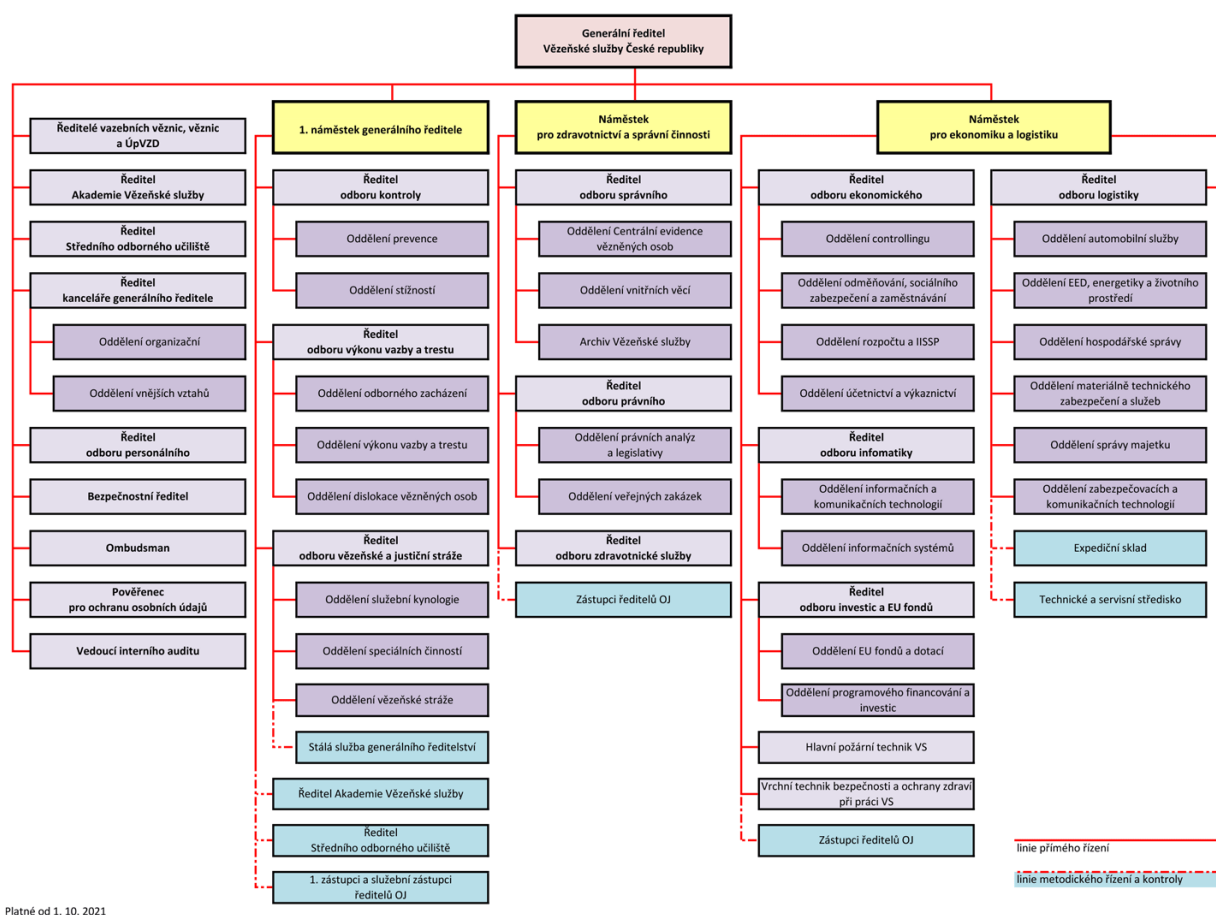
V současnosti jsou základními prvky organizační struktury VS ČR:

- Generální ředitelství
- Vazební věznice
 - Brno, Praha Pankrác, České Budějovice, Hradec Králové, Liberec, Litoměřice, Olomouc, Ostrava, Praha Ruzyně, Teplice
- Věznice
 - Bělušice, Břeclav, Heřmanice, Horní Slavkov, Jiřice, Karviná, Kuřim, Kynšperk nad Ohří, Mírov, Nové Sedlo, Odolov, Opava, Oráčov, Ostrov, Pardubice, Plzeň, Příbram, Rapotice, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Světlá nad Sázavou, Valdice, Vinařice, Všehrady, Znojmo
- Generální ředitelství

- Akademie VS ČR
- Odborné učiliště

Organizační struktura VS ČR odpovídá přiloženému schématu:

Obrázek 1: Organizační struktura VS ČR

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, 2022, dostupné online

2.6 Postpenitenciární péče

V centru zájmu penologie stojí odsouzený nejen ve fázi penitenciární (ve výkonu trestu), ale i ve fázi postpenitenciární (po výkonu trestu). Postpenitenciární péče zahrnuje nabídku sociálních služeb pro osoby propuštěné z výkonu trestu, ale lze ji chápat i jako specifický druh sekundární a terciární prevence se širokým spektrem působnosti. „*Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou.*“ (Sochůrek, 2007, s. 61)

Aktuálně se problematice postpenitenciární péče věnuje celé řada projektů a programů. Hlavními oblastmi zájmu jsou zaměstnání, bydlení a vzdělávání, které se ukazují jako významné nástroje pro prevenci recidivy. Zda bude postpenitenciární péče úspěšná se odvíjí již od průběhu výkonu trestu. Jedině kontinuita a každodenní snaha jedince může zajistit úspěšný výsledek ve formě opětovného návratu do společnosti (Veteška, 2015).

Odborná literatura vymezuje postpenitenciární péči nejednotně. Autoři pracují s trojím pojetím; užším, širším a tzv. kontinuální péčí.

- Penitenciární péče v užším smyslu = péče je poskytována jen odsouzeným po VTOS, na základě dobrovolnosti, mimo věznice ve formě sociální péče a pomoci
- Penitenciární péče v širším smyslu = péče po VTOS nejen na základě dobrovolnosti, ale i v nucené formě (povinný dohled, kontroly)
- Penitenciární péče v nejširším pojetí = péče poskytovaná na dobrovolném základě, bezplatně, všem; raná pomoc = pomoc již od prvotního konfliktu se zákonem v době přípravného trestního řízení, kontinuální sociální péče

Černíková (2008) kontinuální sociální péči charakterizuje jako práci s klientem ve všech fázích trestního řízení včetně soudního řízení i ve VTOS. Cílem kontinuální sociální péče je vytvoření vzájemného socioterapeutického vztahu tak, aby se na klienta působilo ve smyslu vytvoření a upevnění pozitivní sociální vazby k okolí a aby nedocházelo k jeho izolaci. Velkým pozitivem kontinuální sociální péče je to, že umožňuje řešit problémy odsouzeného již ve velkém předstihu před propuštěním z VTOS a tím zmírnit následky jejich náročné situace.

Primárním cílem postpenitenciární péče je reintegrace člověka do společnosti, ze které se vyřadil spácháním trestného činu. Obecně se reintegrace projevuje jako úspěšnější u následujících skupin: mladí, prvotrestaní bez poruch chování, po krátkodobém trestu, s bohatšími a nenarušenými sociálními vazbami, s pevnými pracovními návyky, dobře motivovaní.

V rámci postpenitenciární péče lze rozlišovat nucenou a dobrovolnou formu. Nucená je stanovována zákonem a je doprovázena omezováním konkrétního člověka. Dobrovolná

forma není definována zákonem a záleží jen na preferencích daného jedince, jak závazek naplňuje. Dobrovolnou formu postpenitenciární péče v praxi často plní charitativní organizace, které nabízí různé formy psychoterapií a rodinných terapií, práci se zvládnutím stresu a zaměřují se také na eliminaci příčin kriminálního chování, aby nedocházelo k recidivě (Netík, Netíková, Hájek, 1997).

S postpenitenciární péčí se tedy můžeme setkat jak ve formě dobrovolné (kurátor, neziskové organizace), tak ve formě nedobrovolné (parole). Dobrovolná forma nemá žádná přísně specifikovaná pravidla, záleží čistě na vůli a rozhodnutí klienta, zda a kdy ji započít, eventuálně ukončit. Druhá zmíněná forma má obvykle zákonem vymezená pravidla a do jisté míry je pokračováním omezení klienta.

2.7 Subjekty postpenitenciární péče

Jak bylo zmíněno výše, postpenitenciární péče zahrnuje jak péči v rámci VTOS, tak i pomoc a péči po propuštění jedince na svobodu. Stejně tak existují subjekty, které se v rámci obou těchto období jedincům ve/po VTOS věnují. Jsou to jak vnitřní subjekty, které na odsouzeného působí ve výkonu trestu, tak vnější subjekty, jako je např. kurátor pro dospělé, Probační a mediační služba ČR a mnoho nestátních neziskových organizací.

Sociální pracovník Vězeňské služby

Sociální pracovník VS ČR je odborným zaměstnancem, jehož úkolem je pomáhat obviněnému/odsouzenému během udržení či obnovení sociálních vztahů s jeho nejbližšími. Práce sociálního pracovníka spočívá ve dvojím typu poradenství, individuálním a skupinovém, z čehož každé z nich má svá specifika. Sociální pracovník pracuje se svým klientem již od nástupního oddělení, kdy vypracovává sociální diagnostiku, v průběhu VTOS poskytuje sociálně-výchovnou péči, na výstupním oddělení konkretizuje činnosti a aktivity pro reintegraci do běžného života.

Kurátor pro dospělé

Sociální kurátoři (= kurátoři pro dospělé) pracují na úřadech obcí s rozšířenou působností. Jejich práce kromě přímé spolupráce s osobami ohroženými sociálním vyloučením spočívá v zajišťování koordinace v oblasti sociálních služeb určených pro zmíněnou skupinu. Mezi

nejčastějšími klienty kurátora se objevují osoby, proti kterým je veden trestní stíhání, klienti nacházející se ve věznici i osoby podmíněčně odsouzené.

Kurátor pro děti a mládež

Kromě kurátora pro dospělé existuje i kurátor pro děti a mládež, pracovník OSPODu. Tito specializovaní pracovníci se zabývají nezletilými dětmi do 15 let, kteří se dopustili činu, který by se u zletilých považoval za trestný, dále mladistvými od 15 do 18 let, kteří se dopustili přestupku nebo u nich bylo zahájení trestní stíhání a také dětmi a mladistvými s opakovanými a závažnými poruchami chování (neomluvená absence, útoky z domova, agresivita...).

Nestátní subjekty

Mezi nestátní subjekty postpenitenciární péče lze zařadit občanská, církevní a charitativní sdružení a organizace, které poskytují několik druhů sociální pomoci. Na tomto základě je možné členit na subjekty, které poskytují:

a) Materiální pomoc

- ADRA, Česká katolická charita, Český červený kříž, SOS Centrum Diakonie Československé církve evangelické

b) Poradenskou pomoc

- Telefonická krizová intervence v případě nouze
- Komunitní centra (strava, ošacení + další sociální služby)
- Terénní programy (streetwork), sociální práce přímo na ulici
- Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Centrum Diakonie Českobratrské církve, Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným, Sdružení Podané ruce o.s., Domov Matky Terezy, Klíč – nadace, EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v nouzi

c) Sociální péči (včetně stravy, ubytování, zdravotní péče a integrativního programu)

- Azylové domy (pobyt na přechodnou dobu osobám v nepříznivé životní situaci)
- Noclehárny (poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, stravu...)
- Armáda spásy, Sdružení naděje (Raszková, Hoferková, 2014).

Probační a mediační služba České republiky

Probační a mediační služba představuje instituci na poli trestní politiky, která vychází ze součinnosti dvou profesí, a to sociální práce a práva (převážně trestního). Tímto propojením vzniká nová multidisciplinární profese v systému trestní justice. Probační a mediační služba zprostředkovává účinné a společensky prospěšné řešení konfliktů souvisejících s trestnou činností, a kromě toho organizuje výkon alternativních trestů a opatření a klade při tom důraz na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

Mezi hlavní cíle PMS patří:

- Integrace pachatele
- Participace poškozeného
- Ochrana společnosti

Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného či odsouzeného do běžného života společnosti bez dalšího následného porušování zákonů. Dále se snaží o zapojení poškozeného do celého procesu odškodnění, obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost. PMS přispívá k ochraně společnosti ve smyslu účinného řešení konfliktních a rizikových situací spojených s trestním řízením a dále efektivní realizací alternativních trestů a jiných opatření.

Probace

Probace v překladu z latiny znamená ověřování, zkoušení. V české trestní praxi se ukládá obviněnému nebo odsouzenému ve chvíli, kdy státní zástupce považuje za vhodné sledovat po určitou dobu chování klienta a obvykle mu uloží přiměřené omezení či povinnost. PMS poté zajišťuje výkon dohledu, kontroluje řádné vedení života a plnění uložených povinností. Kromě toho také poskytuje nezbytnou pomoc při řešení různých otázek, zprostředkovává kontakty na organizace, které mohou klientovi pomoci. Pracovník PMS vhodně motivuje klienta k řešení problémů souvisejících se spáchanou trestnou činností a pomáhá mu vytvořit podmínky pro reintegraci.

Jednou z činností, kterou zprostředkovává PMS, je i podmíněné propuštění z VTOS, neboli parole. V souvislosti s propuštěním pojmem „parole“ rozumíme podmíněné propuštění na (čestné) slovo, slib, že se bude chovat řádně.

Probační program pro mladistvé

Probačním programem pro mladistvé se dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) rozumí *„zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.“* (Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dostupné online).

Mediace a spolupráce s poškozeným

Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu je jedním z nástrojů řešení trestné činnosti a následků mezi pachatelem a poškozeným. Mediace poskytovaná PMS je bezplatná a uskutečnitelná pouze se souhlasem obou stran. Proces mediace vede odborník na řešení konfliktů, mediátor, který k oběma stranám zaujímá nestranný přístup a napomáhá jim nalézt řešení nejen ve smyslu náhrady škody, ale i dojít společně k samotnému důvodu, proč k trestnému činu došlo. Mediace poškozenému nabízí možnost pochopení situace a okolností; obviněnému dává možnost vyjádření lítosti, poskytuje mu příležitost omluvit se a vysvětlit své jednání a odčinit ho (Hendrych, 2010).

3 Program zacházení

Program zacházení je dle Fischera a Škody (2014) hlavním prostředkem výchovného působení na pachatele kriminálního chování. Zahrnuje celodenní systém aktivit, které jsou rozdělené do diferencovaných částí dle odborného zaměření. Cílem programu zacházení je minimalizace rizika recidivy, odstranění nežádoucích návyků a neakceptovatelného chování.

Hála (2005) uvádí, že podmínkou účinnosti programu zacházení je kvalita a pečlivost jeho přípravy. Ta se skládá z několika složek, tj. zmapování bio-psycho-socio-duchovního stavu, v němž se odsouzený nachází v době jeho nástupu do výkonu trestu. Výchozí materiál obsahuje minimálně následující fakta:

- Základní informace o odsouzeném, jeho trestném činu a trestu (popř. i trestné činy a tresty minulé)
- Lékařská doporučení, nutná omezení a zdravotní rizika
- Důkladná sociální anamnéza
- Psychologická charakteristika odsouzeného jedince včetně jeho postojů ke spáchané trestné činnosti, popř. k oběti
- Rizika: nebezpečnost vězně, problémy a překážky, které by mohly bránit reintegraci

Jedná se tedy o poměrně rozsáhlé, podrobně a individuálně zpracovaný komplex informací. Z logiky věci vyplývá, že bude program zacházení obsahovat časově rozvržený sled konkrétních aktivit a činností sledujících konkrétní cíl (Hála, 2005).

Forma programu zacházení u jednotlivých osob přímo vychází z komplexní zprávy, která zahrnuje významná fakta o osobnosti odsouzeného, jeho životním stylu, informace o širších souvislostech páchaní trestné činnosti apod.

Program zacházení zpracovává speciální pedagog a přihlíží přitom především k délce trestu, charakteristice osobnosti, příčinám trestné činnosti a rizikům dle dynamických faktorů, popř. k rizikům újmy. Odsouzení jsou zařazováni do následujících typů programu:

Tabulka 1: Druhy programů zacházení

Typ programu	Cílová skupina odsouzených	Převládající aktivity
Program minimálního zacházení	S nízkými riziky	Pracovní a zájmové aktivity
Program standardního zacházení	Se středními až vysokými riziky	Pracovní a vzdělávací aktivity
Program speciálního zacházení	S vysokými až velmi vysokými riziky	Speciální výchovné a vzdělávací aktivity
Program základního motivačního zacházení	Odmítajících stvrdit podpisem program zacházení	Pracovní + dodržování pořádku a bezpečnosti

Zdroj: vlastní zpracování podle Statistické ročenky VS ČR, 2020, dostupné online

Standardizované programy se využívají v rámci penitenciární péče těch odsouzených, kteří nespádají do tzv. specializovaných oddělení. Jejich nespornou výhodou je přenositelnost mezi věznicemi.

Aktuálně jsou v penitenciární praxi používány následující programy:

- 3Z
- GREPP1
- GREPP 2
- TP 21 JUNIOR
- PARDON
- TP KEMP

Program 3Z – „Zastav se, zamysli se a změň se“ je primárně určen pachatelům méně závažných trestných činů a před podmíněným propuštěním. Jeho cílem je uvědomění si vlastního pochybení a přijetí důsledků.

Standardizované programy GREPP 1 a GREPP 2 cílí na pachatele sexuálního násilí na dětech, TP 21 JUNIOR je, jak už samotný název napovídá, pro mladistvé, program

PARDON pro pachatele dopravních nehod a celkově osoby s nelichotivou řidičskou minulostí a KEMP pro osoby, které se provinily násilnou trestnou činností. V rámci pilotních projektů se ověřuje nová koncepce zacházení pro osoby odsouzené na doživotí (Jiříčka, Kejřová, 2015 In Veteška, Fischer, 2020).

Prokopová (2015) věnuje pozornost odsouzeným náležejícím do specifických skupin/oddílů: oddíl bezdrogové zóny, oddíl pro osoby s poruchami chování a osobnosti, výstupní oddíl, oddíl mladých dospělých, oddíl rozšířený o pastorační a psychospirituální péči.

Součástí programu zacházení je i realizace kulturně výchovné práce založená na principech dobrovolnosti, závaznosti, součinnosti a individuálnosti. Kulturně výchovné aktivity se realizují v těchto oblastech: vzdělávací, zájmová, oblast speciálních metod, pracovní oblast.

Mimo pracovní dobu je odsouzeným umožněn volný pohyb mimo věznici za účelem kulturních, osvětových, sportovních akcí, bohoslužeb a návštěv zdravotnických, rehabilitačních a podobných zařízení, pod podmínkou povolení ředitele věznice, jehož kompetencí je stanovit, zda budou doprovázeni zaměstnancem VS ČR.

Program zacházení je pravidelně vyhodnocován vychovatelem a zaměřuje se na oblast cílů, aktivit, pořádku a kázně. Podíl zastoupení jednotlivých aktivit se stanovuje na základě rizik v oblasti dynamických faktorů, k čemuž se používá tzv. SARPO, Souhrnná analýza rizik a potřeb pachatele (Veteška, Fischer, 2020).

3.1 Pracovní aktivity

Mezi pracovní aktivity zahrnujeme:

- Zaměstnání a brigády
- Práce a další činnosti zajišťující každodenní provoz věznice
- Pracovní terapie pod vedením pracovníků VS ČR

Práce je jedním ze stěžejních faktorů napomáhajících k dosahování žádoucích změn v osobnostních charakteristikách. Fischer a Škoda (2014) přisuzují práci především následující významy:

- Zisk specifických pracovních dovedností uplatnitelných po propuštění, eliminace případného opakování kriminálního chování.
- Učení se pravidelnosti, zjišťování, že práce přináší nejen užitek, ale i radost a ocenění.
- Eliminace psychické zátěže následkem prizonizace, celkové zklidnění, soulad psychosomatických funkcí, nastavení řádu v různých psychických a sociálních aspektech.
- Odstranění finanční nouze, úhrada závazků, zisk jisté hotovosti, což vede k posilování vztahu s rodinou a snižování pravděpodobnosti recidivy.
- U některých dokonce probuzení pocitu potřeby seberealizace a sebeaktualizace (Veteška, Fischer, 2020).

3.2 Vzdělávací aktivity

Vzdělávání má v rámci penitenciární péče významnou roli. Za jeho hlavní cíl je považováno zvyšování pravděpodobnosti reintegrace do společnosti, zlepšování úrovně morálních vlastností a korekce chování. Vzdělávání je tedy nepostradatelnou složkou programů zacházení s odsouzenými; součástí nabídky jsou rozličné vzdělávací programy, které vězněným umožňují věnovat se jak vzdělávání, tak osobnostnímu rozvoji dle jejich konkrétního zájmu a potřeb.

Vzdělávací aktivity v průběhu penitenciárního procesu mohou být zajišťovány a organizovány různými způsoby:

- Středními odbornými učilišti, odbornými učilišti a učilišti;
- Zaměstnanci oddělení VTOS;
- Zajištění v rámci klasické školské soustavy ČR (včetně korespondenční formy).

Velkým pozitivem je, že po úspěšných závěrečných zkouškách získá odsouzený doklad, ve kterém není informace, že byl získán ve výkonu trestu odnětí svobody. To výrazně pozitivně ovlivňuje následné uplatnění jedinců po propuštění na svobodu.

Vzdělání se už dlouhou dobu v procesu nápravy a resocializace přisuzuje zásadní význam. Mnoho vězněných osob nemá totiž před nástupem do trestu ukončené ani základní vzdělání, část z nich absolvovala pouze zvláštní školu. V nedávné minulosti byl velký

důraz kladen především na kurzy pro negramotné (čtení a psaní) a kurzy pro doplnění znalostí základní školy společně se získáním vysvědčení s potvrzením o absolvování povinné školní docházky. Pouze všeobecné vzdělávání nemá žádný nápravně výchovný výsledek. Aby se v procesu nápravy efektivně projevilo, musí být současně propojeno s pracovním uplatněním. V posledních letech se proto klade důraz na vzdělávání vězňů v oborech s možností rekvalifikace, nebo získání kvalifikace v řemeslných či technických profesích.

Celosvětově se v rámci organizací zabývajících se penitenciární problematikou klade na vzdělávání zásadní důraz. V případě EU, v tomto případě konkrétně v případě Rady Evropy, je tomu tak úplně stejně. I ta chápe vzdělávání v kontextu výkonu práce jako zásadní prvek pro úspěšnou reintegraci a resocializaci. Formativně se totiž působí na systém hodnot odsouzených, a to tak, že se jim vzdělání „vykresluje“ jako společensky požadovaná hodnota a zájem. Logicky se tím ovlivňuje motivace a proaktivita odsouzených. Evropská vězeňská pravidla (2006) doporučují několik zásad, která při jejich dodržování napomáhají účinnosti vzdělávacích procesů:

- Usilování o to, aby všichni vězňové měli přístup ke vzdělávacím programům, a to možná co nejkomplexnějším a tak, aby uspokojovaly jejich individuální potřeby a cíle.
- Prioritně je potřeba zaměřit se na negramotné a na ty, kteří neumí číst/psát/počítat a na ty, kteří nemají základní (popř. odborně zaměřené) vzdělání.
- Zvláště je třeba věnovat se mladým vězňům a vězňům se SVP.
- Výchova a vzdělávání je nezbytná součást režimu ve VTOS. Vzdělávání by mělo nést ten stejný status jako pracovní činnost, vzdělávání vězňové nesmí být nijak (ani finančně) znevýhodněni.
- Každé zařízení pro VTOS musí disponovat knihovnou se širokou škálou vzdělávacích i rekreačních knih, médií a dalších zdrojů.
- Tam, kde je to možné, spolupracovat s veřejnými knihovnami a vzdělávacími institucemi.
- Integrovat výchovu a vzdělávání do veřejného výchovně vzdělávacího systému dané země tak, aby pro vězňové bylo po propuštění možné bez problému

ve vzdělávání pokračovat, popř. na něj smysluplně navázat (Evropská vězeňská pravidla, 2006, dostupné online).

Vzdělávání je v rámci korektivního procesu postaveno na stejnou úroveň jako je pracovní aktivita. Aktivita vzdělávání jsou zpravidla realizovány pod záštitou Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR. Ta má ve vybraných věznicích tzv. odloučená pracoviště – školy, které předtím zřídilo Ministerstvo spravedlnosti ČR, a ty poté legislativně získaly možnost vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy. Co se týče formálního (=počátečního) vzdělávání, to zajišťují především odloučená pracoviště středního odborného učiliště. Tam, kde odloučená pracoviště zřízena nejsou, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu. Kromě toho zajišťují vzdělávání také vzdělávací střediska jednotlivých věznic.

Školská zařízení odsouzeným umožňují:

- Získat výuční list (většinou prostřednictvím rekvalifikačního vzdělávání)
- Doplnit si základní vzdělání
- Doplnit/rozšířit si kvalifikaci ve vzdělávacích kurzech

Vzdělávací aktivity probíhají kromě jiného také ve formě akreditovaných vzdělávacích programů. Ty jsou organizovány právě odloučenými pracovišti nebo věznicemi samotnými. V ojedinělých a individuálních případech je vězňům umožňováno i středoškolské nebo dokonce vysokoškolské vzdělání, a to zejména prostřednictvím Open University nebo distanční formou. S těmito formami vzdělávání mají zkušenosti především v zahraničí.

Runell (In: Veteška, 2015, s. 141) zmiňuje, že *„existuje prokazatelná souvislost mezi získaným postsekundárním vzděláním v průběhu VTOS, snížením pravděpodobnosti recidivy a úspěšným návratem prostřednictvím práce a sociálních vazeb.“* Tím se v poslední době přistoupilo k mírnému nárůstu financování vysokoškolských programů v nápravných programech USA.

Na základě výše zmíněného je celosvětově vzdělávání v nápravných zařízeních považováno za stěžejní prvek korekce. Vzdělávání v oblastech základního právního povědomí a finanční gramotnosti plní zásadní výchozí úlohu pro společensky přijatelné

chování po propuštění z VTOS. Komplexně plní vzdělávání roli eliminátora případné recidivy, zvyšuje kompetence pro společenské i pracovní uplatnění a výrazně napomáhá úspěšnému a efektivnímu nakládání s finančními prostředky (Veteška, Fischer, 2020).

Tabulka 2: Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31. 12. 2020

Nejvyšší dosažené vzdělání	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
cizinec - nezjištěno	253	8	261	1,48
zvláštní škola	386	42	428	2,43
bez základního vzdělání	28	7	35	0,20
nedokončené základní	247	23	270	1,53
základní vzdělání	7 493	785	8 278	47,00
vyučení bez maturity	5 824	329	6 153	34,94
vyučení s maturitou	334	14	348	1,98
středoškolské vzdělání bez maturity	60	11	71	0,40
středoškolské všeobecné vzdělání s maturitou	212	51	263	1,49
středoškolské odborné vzdělání s maturitou	1 041	151	1 192	6,77
vyšší odborné	18	6	24	0,14
vysokoškolské vzdělání - bakalářské	57	7	64	0,36
vysokoškolské vzdělání - magisterské	57	12	69	0,39
vysokoškolské vzdělání - inženýr	118	6	124	0,70
vysokoškolské vzdělání - doktorské	24	8	32	0,18
Celkový součet	16 152	1 460	17 612	100,00

Zdroj: Statistická ročenka VS ČR, 2020, dostupné online

3.3 Speciálně výchovné aktivity

Fischer a Škoda (2014) zahrnují do speciálně výchovných aktivit různé rozvojové, adaptační, tréninkové a terapeutické aktivity. Hlavním cílem všech těchto aktivit je změna sociálně deviantního chování. Aktivity jsou primárně zaměřeny na pozitivní rozvoj mravních a morálních dovedností.

Veteška (2015) pod speciálně výchovné aktivity zahrnuje:

- Individuální a skupinové pedagogické a psychologické činnosti
- Terapeutické činnosti
- Sociálně právní poradenství

- Trénink zvládnutí agresivity
- Trénink změny myšlení v patologických projevech chování (Veteška, Fischer, 2020).

3.4 Zájmové aktivity

Fischer a Škoda (2014) uvádí, že smysluplné a hodnotné využívání volného času je společným problémem většiny jedinců páchajících kriminální chování. V rámci zájmových aktivit je cílem působení směřovat k dosažení změny v motivaci současně s nabýváním těch znalostí a dovedností, které často delikventi postrádají (Hála, 1999, In Veteška, Fischer 2020, s. 144).

Za součást zájmových aktivit se rozumí i uspokojování kulturních potřeb, mezi které patří např. přístup ke knihám, dennímu tisku, časopisům a věcem potřebným k udržování pravidelné korespondence. Jak bylo zmíněno výše, věznice kromě jiného zařizuje i provoz knihovny a její pravidelné doplňování beletrií, náboženskou a odbornou literaturou (včetně právních předpisů).

Slavík (2005, In Veteška, Fischer 2020, s. 144) uvádí i další cíle, ke kterým směřuje odborná práce s odsouzenými v průběhu jejich volného času:

- Udržování fyzického a psychického zdraví
- Práce s důsledky prizonizace a jejich eliminace
- Zajišťování VTOS bez problémů
- Regenerace pracovních sil
- Odreagování se, změna emočního ladění odsouzených jedinců

Jako velmi časté se objevují nejrůznější formy sportovních aktivit, které jednak mohou napomáhat řešení problémů s vnitřním napětím, ale pozitivně také formují ty složky osobnosti, které mají s vnitřní tenzí souvislost. Přispívají ke snížení agrese a jejích projevů a zároveň je přetransformávají do sociálně přijatelnější formy, kterou sport a další fyzické aktivity bezpochyby jsou (Veteška, Fischer, 2020).

3.5 Utváření vnějších vztahů

V oblasti utváření vnějších cílů je primárním cílem podpora jejich vytváření, udržování a posilování vztahových vazeb mezi jedinci ve VTOS s jejich rodinou, blízkými mimo zařízení pro VT. Z druhé strany existují i aktivity, které mají cíl přesně opačný, a to směrem k vazbám k přátelům z delikventní kriminální subkultury.

V současnosti existují i nové alternativnější programy, které staví poškozeného do role participátora na procesu odškodnění a řešení následků trestného činu. Tento přístup by mohl vést k nápravě mezilidských vztahů a zmírnění viktimizačních důsledků (Fischer, Škoda, 2014).

Jako silná motivace pro odsouzené slouží tzv. extramurální akce, což jsou aktivity uskutečňované mimo prostředí věznice, a to např. návštěvy divadla, kina, koncertů, muzeí a sportovních utkání. Zpravidla probíhají za dozoru pracovníka VTOS a jsou určeny pouze pro ty, kteří splnili předem stanovené požadavky (Veteška, Fischer, 2020).

3.6 Vyhodnocování programů zacházení a jejich efektivnost

Dle Treglera (2004 In: Raszková, Hoferková, 2014) je efektivnost programů zacházení závislá na podmínkách, ve kterých jsou uskutečňovány. Na mnoha místech jsou právě tyto podmínky velmi omezené a nejsou v souladu s potřebami osob ve VTOS ani s pracovníky vězeňské služby. Omezení se mohou týkat prostorů, materiálních prostředků, ale i nedostatečné odbornosti personálu věznice. Nutno říci, že nejvíce se úspěšnost programu zacházení odvíjí od osobnosti a odhodlání odsouzeného. V praxi se nezdá stávat, že odsouzení nejeví zájem o aktivity ze široké nabídky volnočasových a terapeutických aktivit.

Program zacházení je schvalován ředitelem věznice či jeho zástupcem, jeho vyhodnocování je pak v kompetenci vychovatele, který toto provádí v pravidelných intervalech. Během pravidelného hodnocení se program pravidelně aktualizuje v návaznosti na vývoj osobnosti odsouzeného jedince a na pokrok v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti programu zacházení provádí zaměstnanci věznice ve spolupráci s dotyčným odsouzeným.

Pravidelnost vyhodnocování zpravidla záleží na konkrétním typu věznice.

Tabulka 3: Pravidelnost vyhodnocování programu zacházení

Věznice pro mladistvé	1x za měsíc
Věznice s dohledem a s dozorem, výstupní oddělení věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou	1x za dva měsíce
Věznice s ostrahou	1x za tři měsíce
Věznice se zvýšenou ostrahou	1x za šest měsíců

Zdroj: vlastní zpracování podle Raszkové, Hoferkové, 2014

Beránek (2006 In: Raszková, Hoferková, 2014) konstatuje, že ačkoli má v systému programů zacházení minimálně u některých cílových skupin své místo pedagogický přístup, je nutno upřednostňovat pohled ryze andragogický. Ten se pro práci s osobami ve VTOS jeví jako efektivnější, jelikož v jeho objektu zájmu stojí biologicky, citově, sociologicky i mentálně stabilizovaný jedinec, který již prošel primární socializací. Přesto jsou pracovníci oddělení VTOS nuceni s takovými lidmi pracovat jako s nevyzrálým jedincem, aby se naplnila jejich snaha o osobnostní změnu.

Program zacházení může být účinný jen tehdy, kdy je odsouzený jistým způsobem ochoten ho přijmout, plnit ho, k čemuž je zapotřebí jistá míra motivace. Způsob zacházení s odsouzenými nelze jednoduše zobecnit, protože každý odsouzený je individualita se svými jedinečnými potřebami, které se odvíjí od věku, délky trestu, sociálních kontaktů atd. (Raszková, Hoferková, 2014)

4 Vzdelávání ve výkonu trestu odnětí svobody

4.1 Vzdelávání

Vzděláváním se v odborném významu rozumí proces řízeného učení a vyučování. Ze společenského hlediska je považováno za jednu z nezbytných podmínek přežití a dalšího vývoje. Bez existence vzdělávání by se společnost jen těžko udržela a zdokonalovala (Průcha, Veteška, 2014).

4.2 Vzdelávání odsouzených v ČR

Ve vězeňské praxi České republiky je vzdělávání jednou z nejpodstatnějších oblastí zacházení s odsouzenými obecně. Osobám ve VTOS je nabízeno široké spektrum vzdělávacích aktivit, a to jak z roviny „neformální“, zpravidla zajišťované pracovníky odborného zacházení (vychovatelé, pedagogové volného času, terapeuti, speciální pedagogové, sociální pracovníci, psychologové), tak z roviny „formálního vzdělávání“, které bývá zpravidla zajišťováno školskými vzdělávacími středisky VS ČR či subjekty jinými a je zakončeno závěrečnou zkouškou a následným vydáním dokladu o absolvování.

Formální vzdělávání zpravidla zahrnuje zajištění dokončení vzdělání základního školního úrovně, dále pak středoškolské až vysokoškolské vzdělání. Dokončení povinné školní docházky zajišťuje VS ČR především pro odsouzené mladistvé. Střední odborné a středoškolské studium realizují především školská vzdělávací střediska a učiliště. V podmínkách VS ČR je také realizováno vysokoškolské studium, a to ve Vazební věznici Praha-Ruzyně. Odsouzeným mužům je zde umožněna příležitost spolupracovat s Katolickou teologickou fakultou UK a studovat bakalářský stupeň v oboru *Teologické nauky*. Ve vazební věznici Praha-Ruzyně, v objektu Řepy, mohou odsouzené ženy studovat kombinované studium na 2. LF v oboru *Všeobecná sestra*.

V nabídce neformálních vzdělávacích aktivit jsou nejčastěji různé jazykové kurzy, základy práce na PC, právní a sociální minima, finanční gramotnost, dopravní výchova, společenské vědy, zdravotní výchova, literární tvorba, ale i trénink komunikačních dovedností.

Odborné a všeobecné vzdělávání také zajišťují i nestátní neziskové organizace, které se ve svých programech zaměřují na prevenci sociálního vyloučení osob propuštěných po VTOS. Na základě uzavřeného memoranda mezi VS ČR a Úřadem práce

ČR se také prohlubuje spolupráce ve formě realizace různých druhů rekvalifikačních kurzů, a to např.: malíř, zedník, svářeč, jeřábník, vazač, truhlář, chov drobného zvířectva, zpracování vlny, zpracování mléka, floristika, pánský kadeřník, kadeřnice, pedikúra, příprava studených pokrmů, úprava parkové zeleně, obsluha vysokozdvížného vozíku, obsluha motorové pily a křovinořezu, základní normy zdravotnických znalostí, základy obsluhy PC, sanitárka aj. Úhrada rekvalifikačních kurzů bývá zpravidla provedena z prostředků prevence kriminality, dále také prostřednictvím ÚP nebo za podpory personálních a vzdělávacích organizací, popř. ve spolupráci se neziskovými organizacemi.

V současné chvíli nabídka vzdělávání pro vězněné osoby odráží celkové podmínky ve věznicích. Základním „stavebním kamenem“ je stavební a technická dispozice věznic, kdy se některé věznice potýkají s nedostatkem prostorů pro vzdělávání. V tomto ohledu postupně dochází k nápravě formou průběžných rekonstrukcí a výstavbou nových prostor. Pozitivním trendem je progresivní spolupráce VS ČR a ÚP ČR, což umožňuje rozšiřování spektra i četnosti rekvalifikačních kurzů. Dalším pozitivem je dlouhodobě se zvyšující nabídka edukačních aktivit, které realizují samotní zaměstnanci Vězeňské služby (Statistická ročenka VS ČR, 2020, dostupné online).

4.2.1 Legislativní ukotvení

Výkon trestu odnětí svobody se aktuálně v České republice řídí zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Vzdělávání osob ve výkonu trestu se zákon věnuje v několika částech.

Vzdělávání je jednou ze složek práv i povinností odsouzených. Podle § 21 zákona č. 169/1999 Sb. má každý odsouzený možnost si na své náklady objednat domácí i zahraniční knihy, denní tisk a časopisy a zároveň bezplatně využívat služeb vězeňské knihovny včetně odborných publikací.

Podle § 29 zákona č. 169/1999 Sb. jsou osoby ve výkonu trestu ze zákona, pokud jsou k tomu zdravotně způsobilí, povinni vykonávat pracovní činnost. Věznice je povinna zajistit jejich zařazení do pracovní činnosti, odměňovat je a vytvářet adekvátní podmínky pro zisk a zvyšování pracovní kvalifikace.

§ 34 zákona č. 169/1999 Sb. deklaruje, že těm, kteří pro to mají předpoklady, je obvykle umožněno získat vzdělání na základní či střední škole, anebo se mohou zúčastnit dalších

forem vzdělávání za účelem zisku a zvýšení pracovní kvalifikace. Ti, kteří jsou zařazeni do denní formy studia, jsou ze zákona posuzováni jako kdyby byli zařazeni do práce.

O vzdělávání hovoří zákon i v části věnované programu zacházení. § 41 zákona č. 169/1999 Sb. definuje program zacházení jako způsob práce s odsouzenými vycházející z komplexní zprávy o odsouzeném, z délky trestu, charakteru osobnosti a příčin trestné činnosti. Komplexní zpráva shrnuje výsledky rozličných odborných vyšetření, a to psychologického, sociálního, popř. lékařského, dále hodnocení rizik a potřeb. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení, způsoby a metody práce směřující k cíli a způsob a pravidelnosti hodnocení. Pravidelnou součástí je určení způsobu zaměstnávání, popř. vzdělávání a jiné aktivity směřující k tvorbě předpokladů soběstačného života.

Zákon uvádí specifika a odlišnosti u některých skupin odsouzených. Jednou ze specifických skupin jsou mladiství. § 61 zákona č. 169/1999 Sb. stanovuje, že věznice zabezpečí mladistvému plnění povinné školní docházky místo výkonu práce. Podle § 61 odst. 5–7 zákona č. 169/1999 Sb., se při sestavování programu zacházení mladistvého vždy sleduje zabezpečení jeho budoucí profesní kvalifikace a samostatný život v souladu se zákonem. Formu a obsah přípravy na budoucí zaměstnání věznice konzultuje se zákonným zástupcem a příslušným orgánem sociálněprávní ochrany dětí. Mladistvý je povinen účastnit se stanovené formy vzdělávání v rámci denního studia.

Další specifickou skupinou jsou odsouzení cizinci. § 72 zákona č. 169/1999 Sb. udává, že cizincům se umožní přístup k četbě knih v jazyce, který ovládají, popř. se jim vytvoří podmínky pro výuku českého jazyka.

4.2.2 Institucionální zajištění vzdělávání odsouzených

Odsouzení mohou během VTOS využívat jak možnosti formálního, tak neformálního vzdělávání, které bývá uskutečňováno v jedné ze tří forem vzdělávacích aktivit.

První zmíněnou formou je vzdělávání organizované Středním odborným učilištěm Vězeňské služby s oficiálním sídlem v Praze. To odsouzeným/obviněným ve vazbě poskytuje vzdělávání jako přípravu na výkon povolání v učebních nebo studijních oborech. Kromě toho také realizuje přípravné kurzy zaměřené na získání vzdělání na základěškolské úrovni či jiné kurzy na doplnění nebo rozšíření odborné kvalifikace. Pod SOŠ VS Praha spadá devět odloučených pracovišť, školských vzdělávacích středisek. Ty sídlí

v následujících místech: Heřmanice, Kuřim, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Světlá nad Sázavou, Valdice, Všehrady. Ve většině případů se jedná o učební obory, studijní bývají otevřené jen ve výjimečných případech.

Tabulka 4: Přehled učebních oborů a kurzů v SOU (školní rok 2019/2020)

ŠVS	Učební obor/kurz
Heřmanice	Elektrotechnické a strojně montážní práce
	Dělník v elektrotechnice
	Strojírenské a zámečnické práce
	FIE
Pardubice	Práce ve stravování
	Anglický jazyk
	Základy PC
	Keramik
	Malíř-natěrač
	FIE
	Včelař
Plzeň	Strojírenské práce
	Dělník v elektrotechnice
	Praktické dovednosti
	3D tisk
	Německý jazyk
	Český jazyk
	Základní škola
	FIE
Rýnovice	Obráběč kovů
	Knihář
	FIE
Světlá nad Sázavou	Provozní služby
	Šití prádla

	Český jazyk pro cizince
	Základy PC
	Keramik
	Základní škola
	FIE
Valdice	Obráběč kovů
	Knihář
	Malíř-natěrač
	FIE
	Svářeč
	CNC obrábění, robotika, 3D tisk
Všehrady	Děvařská výroba
	Práce ve stravování
	Elektrotechnické a strojně montážní práce
	Zámečník
	Zedník
	CŽV
	FIE
	Zahradník
	Malíř-natěrač
Kuřim, Znojmo	Práce ve stravování
	CŽV
	Příprava teplých pokrmů
	Výpomoc při obsluze hostů
	FIE
Stráž pod Ralskem	Obráběč kovů
	Strojírenský technik projektant
	Strojírenské a zámečnické práce
	FIE

Zdroj: vlastní zpracování podle Statistické ročenky VS ČR, 2020, dostupné online

Tabulka 5: Přehled učebních oborů v SOU (školní rok 2021/2022)

ŠVS Heřmanice	26-51-H/02 Elektrikář - silnoproud
ŠVS Pardubice	65-51-H/01 Kuchař - číšník
ŠVS Plzeň	23-51-H/01 Strojní mechanik
ŠVS Rýnovice	23-56-H/01 Obráběč kovů
ŠVS Světlá nad Sázavou	69-54-E/01 Provozní služby
ŠVS Valdice	23-56-H/01 Obráběč kovů
ŠVS Všehrady	33-56-H/01 Truhlář
ŠVS Kuřim- Znojmo	65-51-H/01 Kuchař - číšník
ŠVS Stráž pod Ralskem	23-56-H/01 Obráběč kovů
ŠVS Příbram	65-51-H/01 Kuchař - číšník

Zdroj: VS ČR, 2020, dostupné online

Druhou formou vzdělávání je vzdělávání pod vedením či kontrolou zaměstnanců VS. Jde o neformální vzdělávání a zahrnuje akreditované i neakreditované kurzy, školení, přednášky, workshopy a semináře nejrůznějšího typu. Ačkoli odsouzení absolvováním tohoto neformálního vzdělávání nezískají žádný oficiální stupeň vzdělání, jsou pro ně tyto aktivity důležité především z hlediska resocializace a rekvalifikace.

Poslední, třetí forma zahrnuje vzdělávací aktivity zajišťované státním systémem ZŠ, SŠ, VOŠ a VŠ, popř. prostřednictvím korespondenčních kurzů. Ačkoli lze v tomto ohledu hovořit o velmi zajímavou možnost, jak získat vzdělání i v jiných oborech či jiném stupni, jde o velmi komplikovaný proces především z hlediska bezpečnosti a komplikacím s přesunem. Pokud je však tento typ studia odsouzenému umožněn, předpokládá se z jeho strany vzorné chování a řádné plnění všech povinností. Pro příklad – v roce 2017 se vůbec prvnímu odsouzenému podařilo získat vysokoškolský titul, a to konkrétně na Univerzitě Karlově, v oboru teologické nauky na Katolické teologické fakultě (Zdráhalová, 2017, dostupné online).

Komplexní systém vzdělávání odsouzených přináší řadu vzdělávacích možností a určitě bude zajímavé sledovat vývoj v souvislosti s novou koncepcí vězeňství, které právě vzdělávání a zaměstnávání staví jako hlavní pilíře. Právě v souvislosti s vlivem na

resocializaci osob je žádoucí sledovat, zda jsou uskutečňované formy formálního i neformálního vzdělávání skutečně přínosné (Adamec, 2017, dostupné online).

4.3 Vzdělávání odsouzených v zahraničí

Vzdělávání odsouzených se mezi jednotlivými zeměmi světa značně odlišuje. To, co je ale spojuje, je fakt, že odsouzení, kteří vstupují do věznice kdekoli po světě, mají ve srovnání s běžnou populací v průměru nižší úroveň vzdělání. Proto má globálně vězeňské vzdělávání za cíl primárně zvýšit zaměstnatelnost odsouzeného jak během samotného výkonu trestu odnětí svobody, tak i po propuštění.

Studie trvale prokazují, že díky vzdělávání ve vězení dochází ke snižování míry recidivy a současně s tím snižování nákladů na další tresty odnětí svobody. Navzdory těmto benefitům existuje mnoho odpůrců, kteří zastávají názor, že si vězni výhodu bezplatného vzdělávání nezaslouží, proto je míra vzdělávání ve věznicích v mnoha zemích stále nízká.

Zejména ve vyspělých západních zemích, kde se na vzdělávání odsouzených klade důraz, se v nabídce vzdělávacích aktivit převážně objevují programy pro získání základní gramotnosti, programy zajišťující vzdělání na úrovni středních škol, odborné, ale mnohdy i terciální vzdělávání. Za jistou formu vězeňského vzdělávání lze považovat i rehabilitační aktivity, sportovní a tělesnou výchovu, umělecké a řemeslné programy.

Jak bylo zmíněno výše, míra a názor na vzdělávání odsouzených se mezi zeměmi značně liší. V evropském kontextu za zmínku stojí severské země, např. Švédsko je považováno za průkopníka ve vězeňském vzdělávání, jelikož ho uskutečňovalo už v 19. století. Od 19. století se vzdělávání odsouzených věnují i v Norsku, Finsku a Dánsku (Nordic Council of Ministers, 2005, dostupné online). Ani další evropské země nezůstávají v tomto ohledu pozadu, např. ve Španělsku od počátku 2. tisíciletí navazují spolupráce mezi univerzitami a věznicemi a tím získávají odsouzení mnohem více příležitostí k terciálnímu vzdělávání (Pillera, 2021, dostupné online). V jiných zemích, jako je např. Spojené království, mají odsouzení dokonce přístup i ke studentským půjčkám, aby si mohli dovolit financovat své distanční vzdělávání na univerzitě (Costelloe, 2012, dostupné online). Stejně příležitosti studentských půjček pro odsouzené nabízí i v Austrálii (Hopkins, 2015, dostupné online).

4.4 Motivace odsouzených ke vzdělávání

To, zda a jak se odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody úspěšně vzdělává, se do velké míry odvíjí jeho motivace. Nakonečný (1996) vysvětluje motivaci jako proces usměrňování, udržování a energetizaci chování, který, ačkoli vychází z biologických pudů, je jevem psychickým. Jde o psychologický konstrukt, který popisuje „psychologické příčiny“ chování. K samotnému procesu motivace většinou dojde ve chvíli, kdy si jedinec uvědomí potřebu znovuobnovit ztracenou rovnováhu a dosáhnout určitých, ať už fyzických nebo psychických cílů. Vnitřní (intrinsické) motivační podněty vychází přímo z jedince samotného, vnější (extrinsické) motivace naopak přichází z vnějšku (Hayes, 2003). Základní motivační činitele jsou potřeby a hodnoty, dále také např. postoje, duchovní orientace, biologická a sociální determinace, poznávací procesy aj. Motivace úzce souvisí s celým pojetím člověka jako individuální osobnosti (Šimíčková-Čížková, 2001).

Teorii motivace existuje v návaznosti na různá psychologická a filozofická východiska několik, pro účely této práce je důležité zmínit, že motivace vychází z určité nutnosti uspokojit konkrétní potřebu – a to ať už vyvolanou vnitřním, či vnějším stimulem. Za všeobecně efektivnější a příjemnější se považuje motivace pozitivní, která je spojena s něčím, co je člověku příjemné; často souvisí s odměnou, hmotnou i nehmotnou. Protikladem pozitivní motivace je motivace negativní, která bývá často spojována se strachem, např. strach ze ztráty něčeho, co má člověk rád, ale patří sem i situace, které souvisí se samotným přežitím.

V prostředí výkonu trestu odnětí svobody sehrávají v motivaci velkou roli pedagogové, kteří plní jednak roli „buditele zájmu“ o vzdělávání, ale samozřejmě také řídí celý jejich vzdělávací proces a motivují odsouzené k tomu, aby setrvali (Fischer, Škoda, 2008). V práci s odsouzenými se využívá celá škála motivačních nástrojů, které slouží jako pojistka pro plnění povinností a respektování nastavených pravidel. Příkladem je udělování kázeňských trestů (motivace negativní), nebo naopak různé typy odměny, delší volno, možnost opuštění věznice (motivace pozitivní) (Pilknerová, 2020). Jako ověřená a efektivní se (nejen v prostředí výkonu trestu odnětí svobody) považuje motivace pozitivní, která dodává naději a víru v to, že odsouzený do značné míry dokáže ovlivnit svůj vlastní život.

5 Deskriptivně-analytická část

Deskriptivně-analytická část diplomové práce je rozdělena na dvě části. První část „Metodologie“ teoreticky pojednává o použité metodologii – definuje výzkumný problém, cíl, otázky a popisuje výzkumný design. Druhou, výsledkovou část, tvoří primárně deskriptivní analýza vzdělávacích možností dvou konkrétních zařízení pro VTOS, kterou následně doplňuje dotazníkové šetření s cílem zjistit motivaci vězněných osob ke vzdělávání.

5.1 Metodologie

Tato kapitola přibližuje postup, který byl v rámci práce použit pro zpracování praktické části diplomové práce. Jednotlivé podkapitoly obsahují definici výzkumného problému, stanovení cíle výzkumu, výzkumné otázky a metody šetření.

5.1.1 Definice výzkumného problému

Jak vyplývá z teoretické části práce, vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody hraje významnou roli nejen během doby, kdy se ve výkonu trestu odnětí svobody reálně nacházejí, ale i dlouho po jejím opuštění a v průběhu jejich znovuzacheňování do běžného života společnosti. Edukační aktivity jsou jedním z nosných pilířů programů zacházení a pokud jsou vhodně koncipovány a organizovány, mohou sehrát jednu z klíčových rolí v celém procesu resocializace.

5.1.2 Cíl

Cílem práce je na příkladu dvou českých zařízení pro výkon trestu odnětí svobody identifikovat a analyzovat možnosti formálního a neformálního vzdělávání jako klíčového nástroje programů zacházení v rámci resocializace jedinců. Následně zobecnit tendence v současném vzdělávání ve vězeňském prostředí a jeho případném vlivu na celý resocializační proces. Současně s tím sledovat motivaci odsouzených k dalšímu vzdělávání a identifikovat postoje, které ke vzdělávání odsouzení zaujímají.

5.1.3 Výzkumné otázky

Pro záměr výzkumu byly definovány následující otázky:

Výzkumná otázka č. 1

Jaké možnosti vzdělávání (formální i neformální) nabízí odsouzeným vybraná zařízení pro výkon trestu odnětí svobody?

Výzkumná otázka č. 2

Jakým způsobem se proměňuje nabídka vzdělávacích aktivit v průběhu času?

Výzkumná otázka č. 3

Jaká je motivace osob ve VTOS ke vzdělávání? Co/kdo osoby motivuje?

5.1.4 Výzkumný design

Pro výzkumnou část práce jsem zvolila kombinaci výzkumných metod. S ohledem na první cíl, identifikovat a analyzovat možnosti vzdělávání osob ve VTOS, byla primárně zvolena metoda deskriptivní analýzy. Tato metoda byla zvolena vzhledem k teoretičtější povaze výzkumu. Jako velkou výhodou této strategie zkoumání spatřuji možnost práce s rozmanitými typy dokumentů k analýze. Druhou velkou výhodou je fakt, že daná data lze považovat za objektivní, jelikož nejsou vystavována působení těch zdrojů chyb nebo zkreslení, která obvykle mohou vzniknout během rozhovorů, pozorování apod. Jistá subjektivita hraje vliv ve výběru dokumentů ke zkoumání, ale ne v informacích, které se v dokumentech nacházejí. Lze tedy konstatovat, že jde o nereaktivní sběr dat. Ve vztahu k dané problematice bylo v průběhu výzkumu pracováno jak s primárními, tak sekundárními dokumenty; z časového úhlu pohledu převážně se současnými daty. Pro analýzu dat byly použity následující typy dokumentů: úřední dokumenty, archivní a virtuální data (Hendl, 2008).

Za účelem sledování motivace odsouzených ke vzdělávání byla zvolena metoda dotazníkového šetření. *„Dotazník je výzkumný nástroj, jehož účelem je získat v písemné podobě data obvykle od velkého počtu subjektů. Používá se nejčastěji pro zjišťování názorů a postojů různých skupin respondentů, ale i pro získání hodnotících soudů o jevech edukační a jiné reality i o vlastnostech samotných subjektů* (Průcha, 2014, s. 114).

Vzhledem k přetrvávající pandemické situaci nebylo bohužel možné uskutečnit osobní návštěvu v konkrétních zařízeních pro výkon trestu odnětí svobody a proto jsem pro postihnutí části věnované motivaci odsouzených ke vzdělávání zvolila právě dotazníkové šetření. Jako nespornou výhodu této výzkumné metody spatřuji především jednoduchou distribuci, bezkontaktnost a anonymitu respondentů.

Otázky v dotazníku byly tvořeny na základě stanovených výzkumných otázek a předtím nashromážděných poznatků v literatuře. Celkové znění dotazníku lze shlédnout v závěru práce pod názvem Příloha č. 1 – Dotazníkové šetření.

Ačkoli se často v případě dotazníkového šetření uvádí nutnost zohlednění vysoké míry subjektivity jako jistý limit tohoto výzkumného designu, v tomto případě ho shledávám naopak jako výhodu s cílem doplnit objektivní deskriptivní analýzu.

5.2 Výsledková část

5.2.1 Věznice Světlá nad Sázavou

Historie největší české ženské věznice se započala psát v roce 2000, kdy se areál bývalých prostor pro školy v případě přestavěl a zmodernizoval do podoby dnešní věznice. Prvních 34 odsouzených žen nastoupilo do Světlé nad Sázavou v listopadu r. 2000. Od r. 2003 probíhala komplexní přestavba a rekonstrukce a vznikl i prostor pro zřízení školského vzdělávacího střediska. Ve druhé fázi se nainstalovalo kompletní elektronické zabezpečení a kamerový systém, na konci r. 2005 se o Světlé nad Sázavou mohlo hovořit jako o věznici evropské úrovně. V tu dobu byla věznice kapacitně připravena na 400 odsouzených žen, po poslední přestavbě z r. 2018 vzrostla kapacita na 756 osob, z toho 2 pro výkon vazby matek s dětmi. Ve skutečnosti je ale ve Světlé nad Sázavou umístěno přes 800 žen.

Světlá nad Sázavou je profilována jako věznice pro odsouzené s ostrahou, zařazené jsou zde ženy v nízkém, středním i vysokém stupni zabezpečení. Specifickou skupinu odsouzených tvoří mladistvé ženy a ženy zařazené na specializované oddělení pro odsouzené matky s dětmi, které je v ČR jediné svého druhu. Toto zvláštní oddělení je umístěno a organizováno tak, aby zajistilo vše potřebné pro pozitivní vývoj dítěte. Jeho kapacita je 15 žen a 20 dětí. Věznice také disponuje bezdrogovým oddělením pro odsouzené, které jsou závislé na návykových látkách (John, 2020).

Školské vzdělávací středisko Světlá nad Sázavou

Školské vzdělávací středisko ve Světlé nad Sázavou bylo založeno těsně po vzniku samotné věznice, tzn. v roce 2001. Oficiální součástí SOU Praha se stalo až o dva roky později. Zprvu provizorní podmínky brzy nahradily nové prostory, které poskytovaly dostatek moderních učeben a vybavení, jako je např. kuchyně pro výuku vaření, počítačová učebna, keramická dílna, šicí dílny a další učebny pro výuku teorie. Společně se vznikem těchto prostor se otevřely nové možnosti pro otevření nových vzdělávacích aktivit a kurzů.

Od počátku existence ŠVS se nabídka značně proměnila. Na samém počátku byly vzhledem k omezeným personálním, prostorovým a materiálovým vybavením realizovány pouze kurzy *Základní škola*, *Český jazyk pro cizince* a *Praktická rodinná škola*. To se po vzniku nových prostor značně rozšířilo o další teoretické i praktické kurzy, např. o výuku cizích jazyků, počítačové gramotnosti, základy první pomoci, keramiky, základy kuchařských prací apod.

V mnoha případech je to tak, že vzdělávání nahrazuje pracovní činnost. Ve Světlé nad Sázavou je kladen důraz na to, aby se vzdělávání prolínalo a doplňovalo s konkrétním zařazením do zaměstnání. Kurzy proto především probíhají v odpoledních hodinách, aby se jich mohly účastnit i jinak pracovně vytížené odsouzené. Vše zmíněné hraje velkou roli nejen v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, ale především po propuštění v procesu hledání pracovního uplatnění.

Postupem času ve výuce některých odsouzených došlo k navýšení hodinové dotace na minimum 21 hod. týdně, což umožnilo, aby se na ně mohlo pohlížet jako na zaměstnané. Týkalo se to především kurzů *Základní škola*, *Praktická rodinná škola*, *Celoživotní vzdělávání*, *Šití interiérového vybavení* a *Výroba konfekce*. ŠVS se postupem času začalo orientovat především na vzdělávání ve dvouletých učebních oborech. Nejprve (školní rok 2008/2009) to byl učební obor *Výroba konfekce*, poté *Textilní a oděvní výroba se zaměřením na výrobu oděvů*, který se pak změnil na *Šití prádla*. V roce 2011 také došlo k nahrazení kurzu *Praktická rodinná škola* učebním oborem *Provozní služby*. ŠVS také tehdy získala oprávnění k udělování platných osvědčení o profesní kvalifikaci v oborech *Šití interiérového vybavení* a *Úpravy a opravy oděvů*.

Za zmínku stojí i projekt MŠMT Senior 2012, kterého se zaměstnanci ŠVS Světlá nad Sázavou aktivně účastnili. Projekt se zaměřoval na vzdělávání osob ve věkové kategorii nad 50 let a v jeho rámci skupina řešitelů vypracovala dokumentaci „Vzděláváním a osobnostním rozvojem proti projevům prizonizace a stárnutí“. V současnosti na tuto věkovou kategorii cílí kurz *Trénování paměti*.

Školní rok 2016/2017 byl pro světelské školské vzdělávací středisko přelomový v tom smyslu, že došlo k prvotnímu zapojení e-learningového vzdělávání do výuky AJ.

Středisko se svou prací snaží prezentovat veřejnosti, a to jak aktivní účastí na akcích, které organizuje věznice, tak odděleně. Příkladem může být např. oslava 10. výročí vzniku ŠVS, kdy byla uspořádána výstava v galerii města, kde si mohli účastníci např. vyzkoušet test z vězeňského argotu, navštívit improvizovanou celu nebo si prohlédnout předměty a výrobky z praktické výuky.

Moderní přístupy a metody ve vzdělávání odsouzených žen ve Světlé nad Sázavou

I vězeňské školství je přirozeně ovlivněno novými trendy a metodami ve vzdělávání. Jak bylo uvedeno výše, aktuálně je už běžnou praxí používání e-learningového systému vzdělávání, který pro Světlou nad Sázavou vznikl ve spolupráci s MU v Brně, která odsouzeným poskytla přístup na univerzitní Moodle. Tento způsob vzdělávání se již od samého počátku jeví jako efektivní a kvalitní modul k dosažení středoškolského až vysokoškolského vzdělání, a především jako nástroj prevence recidivy a způsob, jak snadněji nastartovat řádný život po opuštění VTOS.

Spolupráce s dalšími subjekty

Pro efektivní fungování ŠVS je důležitá úzká spolupráce se samotnou věznicí, a to konkrétně s dozorčí službou a specializovanými pracovníky z oddělení výkonu trestu. Komunikace mezi oběma pracovišti je téměř nepřetržitá, jelikož je zapotřebí neustále konzultovat a vyhodnocovat průběžné výsledky vzdělávání jednotlivých odsouzených žen, řešit jejich vzdělávací problémy a pomáhat je překonat. Cíl ve formě získání výučního listu, vysvědčení o závěrečné zkoušce či potvrzení o úspěšném absolvování kurzu představuje pro odsouzené ženy způsob, jak si jednodušeji najít vhodnou práci

po propuštění. Tímto právě ŠVS významně přispívá k účelovému naplňování výkonu trestu odnětí svobody a je tedy jedním z hlavních aktérů při tvorbě programů zacházení.

V posledních letech ŠVS Světlá nad Sázavou nabízí tyto vzdělávací aktivity:

Tabulka 6: Aktuální nabídka vzdělávacích aktivit ve Světlé nad Sázavou

Název oboru/kurzu	Forma studia	Časová dotace
Učební obor <i>Šití prádla</i>	Večerní studium	Více než 21 hod./týden
Učební obor <i>Provozní služby</i>	Večerní studium	Více než 21 hod./týden
Kurz <i>Doplnění základního vzdělání</i>	Denní studium	Více než 21 hod./týden
Kurz <i>Základy obsluhy počítače</i>		2 hod./týden
Kurz <i>Český jazyk pro cizince</i>		2 hod./týden
Kurz <i>Keramika</i>		6 hod./týden
Kurz <i>FIE</i>		2 hod./týden

Zdroj: vlastní zpracování podle John (2020)

Učební obor *Šití prádla*

Učební obor *Šití prádla* připravuje studentky na povolání výrobce oděvů ve firmách různého typu. Praktická výuka se zaměřuje na ruční a strojové šití, žehlení, oděvní technologii, oděvní materiály, tvorbu střihů a k tomu ještě na informační technologie a zdravotnickou přípravu. Absolventky jsou kompetentní podílet se na procesu výroby osobního, stolního a ložního prádla, zároveň se mohou uplatnit i při výrobě dalších oděvních výrobků a jejich opravách.

Učební obor *Provozní služby*

Provozní služby připravují pracovníky na výkon činnosti úklidu a dalších servisních a obslužných činností ve zdravotnických a sociálních zařízeních, ubytovnách, kancelářích, veřejných prostorách apod. Obsahem oboru je také příprava jednoduchých pokrmů a nápojů. Ženy se dále učí šít, opravovat prádlo, prát, žehlit, třídit prádlo podle různých

kritérií, používat odpovídající prací prostředky, pracovat s pracími, sušícími a žehlicími stroji, skládat prádlo a následně ho expedovat.

Výuka v učebních oborech *Šití prádla* a *Provozní služby* se skládá jak z teorie, která se realizuje v prostorách ŠVS, tak z odborného výcviku uskutečňovaném ve školní dílně a kuchyni. Cílem je u absolventů propojit teoretické poznatky s praxí, aby byli schopni řešit konkrétní problémy a situace. Výuka v sobě zahrnuje i konkrétní výchovné cíle, a to vedení k odpovědnosti, spolehlivosti, pracovní morálce, samostatném rozhodování, bezpečnosti a hygieně práce a samozřejmě také k ochraně životního prostředí. Oba učební obory jsou zakončeny závěrečnou zkouškou, která je organizována dle předpisů MŠMT. Úspěšní absolventi po složení zkoušky obdrží vysvědčení o závěrečné zkoušce a výuční list.

Kurz Doplnění základního vzdělání

Tento celoroční kurz je určen ženám s výraznými mezerami v základním vzdělání, popř. ženám prakticky bez žádného vzdělání. Jedná se především o zdokonalování čtení, psaní a dalších předmětů základní školy jako jsou český jazyk, matematika, zeměpis, přírodopis, občanská nauka, hudební výchova a pracovní činnosti. Kurz je zakončen potvrzením o absolvování.

Kurz Základy obsluhy počítače

Cílem kurzu *Základy obsluhy počítače* je poskytnout studentkám základní vědomosti a dovednosti nezbytné pro práci na počítači. Obsahem kurzu je využívání hardwarových nástrojů počítače a ovládání jeho programového vybavení. Dále se v kurzu studentky seznamují se základy textového a tabulkového editoru, které jsou nezbytné pro zvládnutí základních operací s dokumenty a složkami. Výuka má za cíl vytvořit návyky pro práci s výpočetní technikou, rozvíjet paměť, představivost, abstraktní myšlení a logický úsudek. Kurz uzavírá praktická zkouška.

Kurz Keramika

Rukodělný kurz *Keramika* trvá 10 měsíců. Jeho náplní je především práce s hlínou, její tvarování, modelování, a to jak ručně, tak do různých forem nebo na hrncířském kruhu.

Kurz obsahuje i učení se nejrůznějším technologickým postupům; barvení, glazování, oxidace, vypalování v peci.

Kurz Český jazyk pro cizince

Už z názvu kurzu je možné odvodit, že jej navštěvují uvězněné cizinky, které mají s komunikací v ČJ problémy a rády by se v něm zdokonalily. Kurz kromě vlastní výuky ČJ zahrnuje i kulturní a společenské tradice českého národa. Od postupného zvládnutí základů češtiny, základní slovní zásoby se studentky propracovávají k porozumění častých slovních obrátů a osvojení si verbálních i psaných komunikačních dovedností. Kurz doplňuje i přehled o dění v současné české společnosti a pomoc v její orientaci.

Kurz FIE

Feuersteinovo instrumentální obohacování, FIE, je kurz, který směřuje k rozvíjení tzv. soft skills: rozvoj poznávacích funkcí, plánování práce, promýšlení a stanovení strategie vedoucí k řešení úkolů. V souhrnu je cílem rozvoj učebního potenciálu. Strategie FIE využívá stránek cvičení „papír a tužka“ rozdělených do jednotlivých segmentů/instrumentů, které jsou nezbytné pro získávání předpokladů k učení. Tato metoda rozvíjí myšlení, efektivitu učení, a kromě toho žáky rozradostňuje, zklidňuje, učí pracovat s chybou a celkově je motivuje k práci přistupovat zodpovědně a odhodlaně (John, 2020).

Tabulka 7: Vzdělávací aktivity ŠVS Světlá nad Sázavou ve školním roce 2021/2022

2021-2022

ŠVS SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU

Učební obory		Dvouletý - tříletý UO	Kód	Název	Ročník	Třída	Aktuální stav
E		dvouletý	69-54-E/01	Provozní služby	první	SU1	23
E		dvouletý	69-54-E/01	Provozní služby	druhý	SU2	14
E		dvouletý	31-59-E/02	Šití prádla	první	SP1	23
Kurzy		Oblast (odborné, jazykové, počítačové, všeobecné)		Název	Třída		Aktuální stav
A	S						
A	S	odborné		Příprava teplých pokrmů	X5TP		8
A	N	všeobecné		Celoživotní vzdělávání	X5CV		23
N	N	počítačové		Základy PC	X5ZP		10
A	N	všeobecné		FIE standard (1,00)	X5F1		46
A	N	všeobecné		FIE standard (1,00)II roč.	X5F2		14
N	N	odborné		Keramik	X5Ke		11
Zařazení / aktuální stav			učební obory				60
			kurzy				112
Celkem zařazeno			žáků				172
			fyzických osob				
Žáci s výukou alespoň 21 hod. týdně							69,190
Nepedagogičtí pracovníci placení věznicí - fyzicky/úvazek (pedagogický asistent, instruktor odborného výcviku, školník)							0,000
Zaměstnanost ŠVS							69,190

Zdroj: Interní materiály ŠVS Světlá nad Sázavou

Vzdělávání zajišťované přímo věznicí

Kromě ŠVS zajišťuje vzdělávání ve formě různorodých aktivit i samotná věznice. V roce 2021 se jednalo konkrétně o 19 druhů aktivit, některé z nich probíhaly souběžně na několika oddílech či v různých stupních zabezpečení – celkově ve zmíněném roce proběhlo 39 kurzů pod vedením pracovníků odborného zacházení, a to vychovatelů, sociálních pracovníků, speciálních pedagogů a místního kaplana.

Tabulka 8: Vzdělávací aktivity uskutečňované ve věznici Světlá nad Sázavou (2021)

Název kurzu	Odpovědný pracovník
<i>Biologie člověka</i> <i>Historie českého státu</i> <i>Hospodářství a politika ČR</i> <i>Komunikační dovednosti</i> <i>Kurz tvůrčích a výtvarných činností</i> <i>Logika</i> <i>Svět kolem nás</i> <i>Základy společenských věd</i>	Speciální pedagog
<i>Český jazyk a literatura</i> <i>Komunikační dovednosti</i> <i>Občanský základ</i> <i>Prevence rizik prostřednictvím motivace</i> <i>Prezentační dovednosti</i> <i>Sociální politika</i> <i>Sociokulturní přehled</i> <i>Výchovná činnost a právní poradenství</i> <i>Základy společenských věd</i> <i>Zdravý život</i>	Vychovatelé
<i>FIE</i>	Sociální pracovník
<i>Kurz „Vězňova cesta“</i>	Kaplan

Zdroj: vlastní zpracování na základě interní dokumentace věznice Světlá nad Sázavou

Kromě toho proběhly ve věznici Světlá nad Sázavou následující vzdělávací aktivity:

- Rekvalifikační kurz *Údržba veřejné zeleně* (květen–září 2021)
Tento kurz byl realizován v rámci projektu organizace Volonté Czech „VOL technické zaměření“.
- Kurz profesní kvalifikace – *Kadeřnice* (od listopadu 2021, výuka nadále pokračuje)
Kurz probíhá ve spolupráci s ÚP ČR a OA, VOŠZ a SZŠ, SOŠS Jihlava, která zajišťuje praktickou výuku.
- *Kurz zdravého životního stylu* (září–prosinec 2021)
Kurz byl realizován ve spolupráci se Státním zdravotním ústavem Jihlava jako součást projektu „Efektivní podpora zdraví osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením.“

5.2.2 Věznice Všehrdy

Věznice Všehrdy se nachází několik kilometrů od města Chomutov v Ústeckém kraji. S její výstavbou se začalo v roce 1958, prvními odsouzenými bylo asi 30 mužů, kteří se podíleli na samotné výstavbě věznice. O dva roky později bylo do věznice Všehrdy umístěno asi 300 žen, které pracovaly pro státní statek a později pro organizaci „MIVEX“, kde nejprve oplétaly bužírkou demižony, dále vyráběly konfekci a poté se účastnily procesu výroby mozaikových dlaždic. Postupem času v objektu věznice vyrostla nová administrativní budova a další pobočky výrobních hal, do konce 80. let byly vybudovány i další ubytovny pro odsouzené, kuchyně, prádelna, oplocení, strážní věže atd.

V roce 1990 se rozhodlo o zrušení ženské věznice a došlo k přemístění mladistvých odsouzených mužů ze zrušeného NVÚ Libkovic. Současně s tím se začala psát historie ŠVS Všehrdy (John, 2020).

V současné době jsou Všehrdy profilovány jako věznice pro mladistvé odsouzené muže. Na základě novely zákona č. 169/1999 Sb. a zákona č. 58/2017 Sb. z 1. října 2017 zde vykonávají výkon trestu odnětí svobody i muži ve věznici s ostrahou s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení. Kapacitně dosahuje věznice 478 míst, z toho je 48 míst vyhrazeno pro mladistvé odsouzené a 10 míst pro odsouzené s poruchami duševními a poruchami chování.

Ve všehrdské věznici zaměstnanost dlouhodobě dosahuje 60 % – odsouzení nalézají uplatnění jak přímo interně ve věznici, tak u soukromých subjektů a na vnějších pracovištích. Ještě před tím, než se zařazují do pracovního procesu, bývají nejprve zařazováni do extramurálních pracovních aktivit pro státní instituce. Tyto pracovní aktivity bývají neplacené, jejich hlavním smyslem je získání pracovních návyků.

Nedílnou součástí výkonu trestu odnětí svobody zejména u mladistvých je vzdělávání, které je ve Všehrdě zajišťováno především školským vzdělávacím střediskem, a to jak v učebních oborech, tak v akreditovaných kurzech (pro žáky s kratším trestem) (Vězeňská služba České republiky, dostupné online).

Školské vzdělávací středisko Všehrdy

ŠVS Všehrdy svou činností plynule navazuje na nedaleké Libkovice, kde byl původně zřízen nápravně výchovný ústav pro mladistvé a kde v r. 1963 zahájilo svou činnost SOU s obory *Strojník-zámečnický, Malíř pokojů, Pánský krejčí a Obuvník*. S počátkem 70. let zahájilo v Libkovicích svou činnost samostatné vzdělávací středisko, které realizovalo nejrůznější formy vzdělávání ve spolupráci s různými hospodářskými organizacemi, a to např. při realizaci školících kurzů. Stěžejní výchovně vzdělávací činností v tu dobu představoval *Kurz doplnění vzdělání v rozsahu základní školy*. Od r. 1983 se v Libkovicích zřídilo odloučené pracoviště SOU Praha, kromě výuky v kurzu doplnění ZDŠ se mohli odsouzení vzdělávat v následujících oborech: *Stavební výroba, Kurz doplnění učiva v rozsahu základní školy, Kurz doplnění učiva v rozsahu zvláštní školy*.

Počátky samostatného ŠVS Všehrdy datujeme k roku 1990, kdy v důsledku likvidace NVÚ Libkovice přesunuli mladistvé odsouzené muže právě do Všehrd. Pod vedením tehdejšího vedoucího p. Václava Aschenbrennera proběhla přestavba bývalé ubytovny na nové školské vzdělávací středisko a došlo ke vzniku prostor pro tehdy jediný učební obor *Stavební výroba*. Vzhledem k tomu, že již v tu dobu kladla moderní penitenciaristika důraz na zacházení s mladistvými vězni, jevila se nabídka vzdělávacích aktivit jako silně nedostatečná, proto se v následujících letech otevřely další dva učební obory: *Zemědělská výroba* a *Provoz společného stravování*. V průběhu 90. let došlo ještě ke zřízení počítačové učebny a vybudování dílny pro *Kurz ručního zpracování kovů*. V návaznosti na to došlo k zahájení dvouletého učební oboru *Strojírenská výroba*. Koncem 90. let došlo ze strany

všehrdské věznice k odkoupení dalších prostor, které se okamžitě začaly využívat pro potřeby ŠVS, nejprve pro odborný výcvik oborů *Zpracování dřeva* a *Elektrotechnická výroba*, po vybudování kovárny se zahájil i *Kurz tepelného zpracování oceli*.

S počátkem nového tisíciletí lze hovořit o jakémsi vrcholu vzdělávání ve věznici Všehrdy. Tehdy výuka probíhala v 6 učebních oborech a 9 odborných kurzech. To se však v následujících letech změnilo, a to především díky měnícímu se přístupu a prioritizaci zaměstnávání na úkor vzdělávání, a to jak ze strany vrcholového vedení VS ČR, tak z vedení věznice Všehrdy.

Nicméně v roce 2006 byl zahájen ještě další nový učební obor *Malíř natěrač*, který se poté změnil na kurz a vyučoval se 9 let. Od té doby začal být ve všehrdském středisku čím dál znatelnější úbytek uchazečů o vzdělávání. Pedagogové se na to snažili pružně reagovat a vzhledem k zájmu ze strany odsouzených o gastronomii otevřeli obor *Provoz společného stravování*. Od r. 2008 dochází k neustálému a plynulému snižování personálního obsazení ŠVS. Enormní úbytek žáků způsobený nedostatečnou motivací způsobil, že byli do vzdělávacích aktivit často zařazováni problémoví odsouzení, kteří často ve studiu demotivovali i ty motivovanější, kteří potom v důsledku radši studium ukončili. S úbytkem žáků ubývalo i pedagogů a nabízených učebních oborů i kurzů (John, 2020).

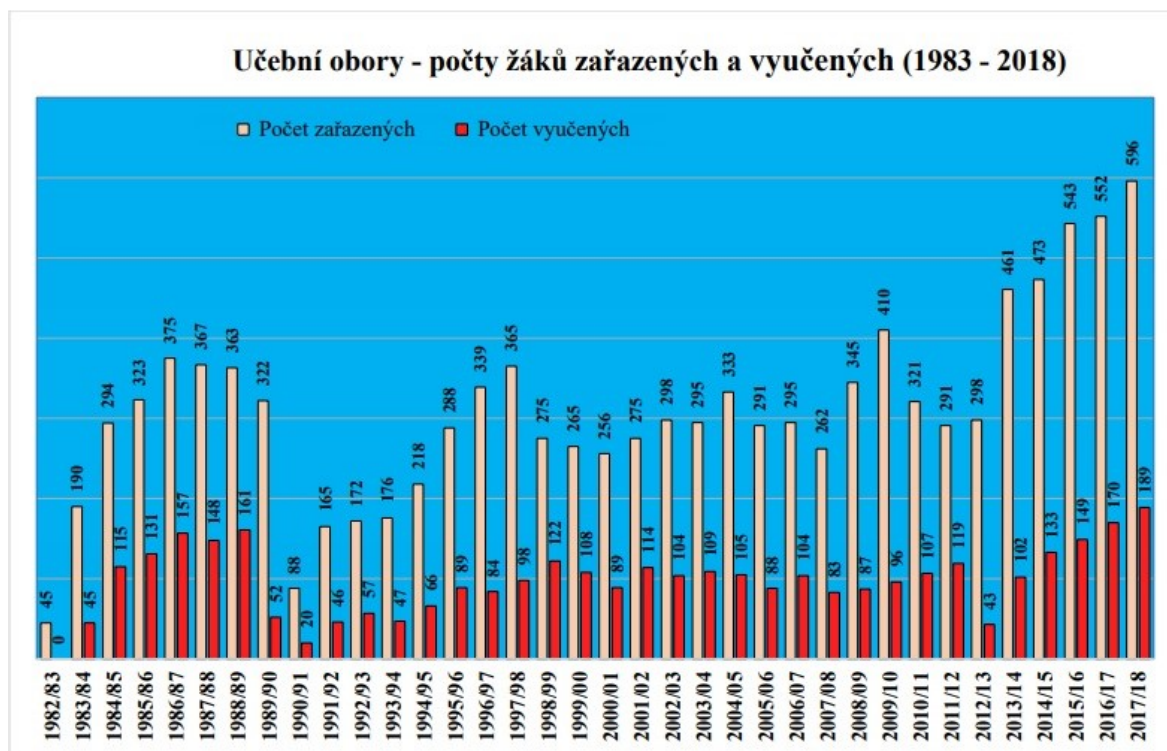
Současnost ŠVS Všehrdy (aktuální vzdělávací možnosti)

Vzhledem k tomu, že se usiluje o to, aby se co nejvyšší počet odsouzených zaměstnával na výdělečných pracovištích, se v posledních letech ŠVS Všehrdy potýká se značným omezením nábory uchazečů o studium. Počty studujících kontinuálně klesají a současně s tím i počty učitelů a samozřejmě se eliminují i nabízené studijní obory. Kvůli tomu zůstávají některá pracoviště, která byla za účelem vzdělávání odsouzených vybudována, nevyužita.

V tomto ohledu lze hovořit o kolizi mezi dvěma stěžejními pilíři programu zacházení – zaměstnáváním a vzděláváním. Současná vize zaměstnávání odsouzených za účelem okamžitého ekonomického zisku utlačila cíl dlouhodobého profitu ve formě odborného vzdělání do ústraní.

Ještě v roce 2017 bylo v ŠVS Všeřdy možné navštěvovat tři učební obory: *Práce ve stravování*, *Děvařská výroba*, *Elektrotechnické a strojní montážní práce*. Vzhledem k důvodům, které byly popsány výše, muselo všehrdské školské vzdělávací středisko sáhnout k rušení, popř. reorganizaci samotných vzdělávacích aktivit (John, 2020).

Obrázek 2: Učební obory – počty žáků zařazených a vyučených (1983 – 2018)

Zdroj: John, 2020

Dle Řezníčka (2021) ŠVS Všeřdy ve školním roce 2021/2022 ke studiu přijalo 79 nových studentů. Ti mohou navštěvovat učební obor *Truhlář* a dobíhající učební obor *Kuchař*. Cca polovina celkového počtu studentů nastoupila do akreditovaných kurzů *Zámečnick* a *Elektrikář* a do neakreditovaných kurzů *FIE* (*Feuersienova metoda instrumentálního vzdělávání*). Oproti roku předchozímu došlo k opětovnému snížení žáků a další reorganizaci vzdělávacích aktivit. Učební obory *Elektrikář* a *Kuchař* dále budou probíhat pouze jako akreditované kurzy a kurzy *Zedník* a *Malíř* byly ukončeny úplně. Do budoucna bude v ŠVS Všeřdy pouze jeden učební obor *Truhlář*, který bude přetvořen na klasický tříletý učební obor (Vězeňská služba České republiky, dostupné online).

Kromě výše zmíněných učebních oborů a kurzů proběhl dle výroční zprávy (Řezníček, 2021) ještě *Kurz tepelného zpracování kovů* a *Kurz administrativy*.

V aktuálním školním roce, od 1. 9. 2021, se zahájila výuka v novém „H“ učebním oboru *Truhlář* (33-001-H), který byl otevřen pro jednu třídu (aktuálně 24 studentů). Učební obor *Práce ve stravování* byl nahrazen akreditovaným kurzem *Příprava teplých pokrmů*. Akreditované kurzy *Elektrotechnik*, *Zámečnick* a *FIE* nadále pokračují. Výuku zajišťuje stejně jako v roce předchozím 9 zaměstnanců (z toho 8 učitelů a 1 asistentka) (Řezníček, 2021).

Tabulka 9: Porovnání nabízených učebních oborů a kurzů v letech 2020/2021 a 2021/2022, ŠVS Všechny

	2020/2021	2021/2022
Učební obor	<i>Truhlář</i>	Pokračuje jako „H“ učební obor
Učební obor	<i>Kuchař</i>	Pokračuje jako akreditovaný kurz
Učební obor	<i>Elektrikář</i>	Pokračuje jako akreditovaný kurz
Učební obor	<i>Práce ve stravování</i>	Nahrazen kurzem <i>Příprava teplých pokrmů</i>
Učební obor	<i>Dřevařská výroba</i>	Ukončen
Kurz	<i>Elektrotechnik</i>	Pokračuje jako akreditovaný kurz
Kurz	<i>Zámečnick</i>	Pokračuje jako akreditovaný kurz
Kurz	<i>FIE</i>	Pokračuje jako akreditovaný kurz
Kurz	<i>Tepelné zpracování kovů</i>	Ukončen
Kurz	<i>Administrativa</i>	Ukončen
Kurz	<i>Zedník</i>	Úplně ukončen
Kurz	<i>Malíř</i>	Úplně ukončen

Zdroj: vlastní zpracování dle Vyhodnocení školního roku ŠVS Všechny

Vzdělávání zajišťované přímo věznicí

Vzdělávání ve věznici Všehrdy kromě ŠVS zajišťuje i samotná věznice ve formě neformálních vzdělávacích aktivit v rámci programů zacházení. Vzdělávací aktivity, které všehrdští odsouzení mohou absolvovat k nahlédnutí viz seznam níže. Každá ze jmenovaných aktivit je přizpůsobena konkrétnímu programu zacházení: 1 – minimální PZ, 2 – standardní PZ, 3 – speciální PZ, 4 – výstupní PZ, 5 – základní motivační PZ.

Tabulka 10: Vzdělávací aktivity uskutečňované zaměstnanci věznice Všehrdy

Název vzdělávací aktivity	Druh PZ	Pověřená osoba
<i>Dějepis</i>	2	Speciální pedagog
<i>Dluhové a sociální právní poradenství pro odsouzené v ostraze NSZ, SSZ, VSZ a ve VO</i>	2	Sociální pracovník
<i>Dluhové poradenství</i>	2	Sociální pracovník
<i>Finanční gramotnost</i>	2, 3, 4	Speciální pedagog
<i>Floristika</i>	2, 3, 4	Pedagog volného času
<i>Geografie</i>	2	Speciální pedagog
<i>Na cestě k dospělosti</i>		Sociální pracovník
<i>Pěstitelství rostlin</i>	3	Speciální pedagog
<i>Počítačový kroužek</i>	2	Speciální pedagog
<i>Pravidla silničního provozu</i>	2	Speciální pedagog
<i>Příprava na život po propuštění z VTOS</i>	2, 3, 4	Speciální pedagog
<i>Psaní všemi deseti na klávesnici</i>	2	Speciální pedagog
<i>Rodinná a občanská výchova</i>	2	Speciální pedagog
<i>Sociálně právní poradenství</i>	1, 2, 3, 4	Sociální pracovník
<i>Společenské chování</i>	2	Speciální pedagog
<i>Teorie pěstitelství, práce na</i>	2	Speciální pedagog

<i>zahradě</i>		
<i>Základy finanční gramotnosti</i>	2, 3, 4	Speciální pedagog
<i>Základy německého jazyka</i>	2, 3, 4	Speciální pedagog
<i>Základy práce na PC</i>	2	Speciální pedagog
<i>Základy právní výchovy</i>	1, 2, 3, 4	Speciální pedagog
<i>Zásady společenského chování</i>	1, 2, 3, 4	Sociální pracovník
<i>Život bez návykových látek</i>	2, 3, 4	Speciální pedagog

Zdroj: vlastní zpracování dle Interní materiály ŠVS Všehrady

Kromě výše jmenovaných vzdělávacích aktivit mohou osoby ve VTOS ve věznici Všehrady v rámci svých programů zacházení využívat dalších zájmových, sportovních, pracovních a speciálně výchovných aktivit.

5.2.3 Komparace vzdělávacích možností v analyzovaných zařízeních

Ve Světlé nad Sázavou probíhá vzdělávání jak v učebních oborech, které je zajišťované ŠVS, tak v akreditovaných i neakreditovaných kurzech zajišťovaných přímo zaměstnanci věznice. Za velmi pozitivní lze považovat spolupráci s dalšími externími subjekty, v jejichž kompetenci probíhaly a nadále probíhají další rekvalifikační kurzy a kurzy profesních kompetencí. Světlá nad Sázavou navázala spolupráci s MU v Brně, díky které mají uvězněné ženy přístup na univerzitní Moodle. Ten pro ně představuje platformu a způsob, jak získat středoškolské až vysokoškolské vzdělání. Většina vzdělávacích aktivit probíhá vzhledem ke snaze o co největší zaměstnanost v odpoledních hodinách prostřednictvím akreditovaných i neakreditovaných kurzů a dalších edukačních aktivit přímo ve VTOS. Z tohoto důvodu je přítomnost učebních oborů oproti kurzům silně v oslabení.

Mužská věznice Všehrady se v posledních letech v souvislosti s upřednostňováním zaměstnávání odsouzených silně potýká s úbytkem studentů. V prvních několika letech druhého tisíciletí nabídka ŠVS Všehrady čítala 6 učebních oborů a 9 akreditovaných vzdělávacích kurzů. Tato situace se ale brzy změnila a od r. 2008 se nabídka kontinuálně zužuje – aktuálně mohou odsouzení navštěvovat pouze jeden učební obor a 6 akreditovaných kurzů.

V aktuálním školním roce nabízí školská vzdělávací střediska a přímo oddělení pro VTOS daných zařízení následující počet vzdělávacích aktivit:

- Světlá nad Sázavou
 - 2 učební obory (ŠVS)
 - 5 kurzů (ŠVS)
 - 19 vzdělávacích aktivit zajišťovaných zaměstnanci oddělení pro VTOS
- Všehrady
 - 1 učební obor (ŠVS)
 - 6 kurzů (ŠVS)
 - 23 vzdělávacích aktivit zajišťovaných zaměstnanci oddělení pro VTOS

Výčet konkrétních učebních oborů, kurzů a neformálních vzdělávacích aktivit je k nahlédnutí v tabulkách níže.

Tabulka 11: Učební obory v letech 2019/2020 a 2021/2022 (ŠVS Světlá nad Sázavou, ŠVS Všechny)

	Školní rok 2019/2020	Školní rok 2021/2022
ŠVS Světlá nad Sázavou	<i>Provozní služby</i> <i>Šití prádla</i>	<i>Provozní služby</i> <i>Šití prádla</i>
ŠVS Všechny	<i>Dřevařská výroba</i> <i>Práce ve stravování</i>	<i>Truhlář</i>

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 12: Kurzy v letech 2019/2020 a 2021/2022 (ŠVS Světlá nad Sázavou, ŠVS Všechny)

	Školní rok 2019/2020	Školní rok 2021/2022
ŠVS Světlá nad Sázavou	<i>FIE</i> <i>Český jazyk pro cizince</i> <i>Doplnění základního vzdělání</i> <i>Keramik</i> <i>Základy PC</i>	<i>Příprava teplých pokrmů</i> <i>Celoživotní vzdělávání</i> <i>Základy PC</i> <i>FIE</i> <i>Keramik</i>
ŠVS Všechny	<i>FIE</i> <i>Malíř-natěrač</i> <i>Zámečnick</i> <i>Zedník</i>	<i>Kuchař</i> <i>Elektrikář</i> <i>Příprava teplých pokrmů</i> <i>Elektrotechnik</i> <i>Zámečnick</i> <i>FIE</i>

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 13: Vzdělávací aktivity zajišťované zaměstnanci zařízení pro VTOS ve Světlé nad Sázavou a ve Všehrdech (2021/2022)

Světlá nad Sázavou	Všehrady
<i>Biologie člověka</i> <i>Český jazyk a literatura</i> <i>FIE</i> <i>Historie českého státu</i> <i>Hospodářství a politika ČR</i> <i>Komunikační dovednosti</i> <i>Kurz tvůrčích a výtvarných činností</i> <i>Logika</i> <i>Občanský základ</i> <i>Prevence rizik prostřednictvím motivace</i> <i>Prezentační dovednosti</i> <i>Sociální politika</i> <i>Sociokulturní přehled</i> <i>Svět kolem nás</i> <i>„Věžňova cesta“</i> <i>Výchovná činnost a právní poradenství</i> <i>Základy společenských věd</i> <i>Zdravý život</i>	<i>Dějepis</i> <i>Dluhové a sociální právní poradenství pro odsouzené v ostraze NSZ, SSZ, VSZ a ve VO</i> <i>Dluhové poradenství</i> <i>Finanční gramotnost</i> <i>Floristika</i> <i>Geografie</i> <i>Na cestě k dospělosti</i> <i>Pěstitelství rostlin</i> <i>Počítačový kroužek</i> <i>Pravidla silničního provozu</i> <i>Příprava na život po propuštění z VTOS</i> <i>Psaní všemi deseti na klávesnici</i> <i>Rodinná a občanská výchova</i> <i>Sociálně právní poradenství</i> <i>Společenské chování</i> <i>Teorie pěstitelství, práce na zahradě</i> <i>Základy finanční gramotnosti</i> <i>Základy německého jazyka</i> <i>Základy práce na PC</i> <i>Základy právní výchovy</i> <i>Zásady společenského chování</i> <i>Život bez návykových látek</i>

Zdroj: vlastní zpracování

Dle výše provedené analýzy vzdělávacích možností obou zařízení pro VTOS lze konstatovat, že se u obou projevuje tendence úbytku učebních oborů v souvislosti s upřednostňováním zaměstnanosti odsouzených. Ve většině případů bývají učební obory nahrazovány akreditovanými kurzy, která obě školská vzdělávací střediska uskutečňují v odpoledních a večerních hodinách tak, aby se jich mohli účastnit i ti, kteří většinu dne tráví ve svých zaměstnáních.

Za pozitivní trend lze považovat spolupráci s externími subjekty, která jednak umožňuje odsouzeným prostřednictvím moderních metod a platforem získávat vyšší stupně formálního vzdělání, ale i nabízet širší a diverzifikovanější nabídku vzdělávacích aktivit, ať už těch formálních uskutečňovaných právě prostřednictvím školských vzdělávacích středisek, tak těch neformálních, která pro „své“ odsouzené připravují a vedou odborníci a zaměstnanci daných zařízení.

5.2.4 Dotazníkové šetření – Motivace odsouzených ke vzdělávání

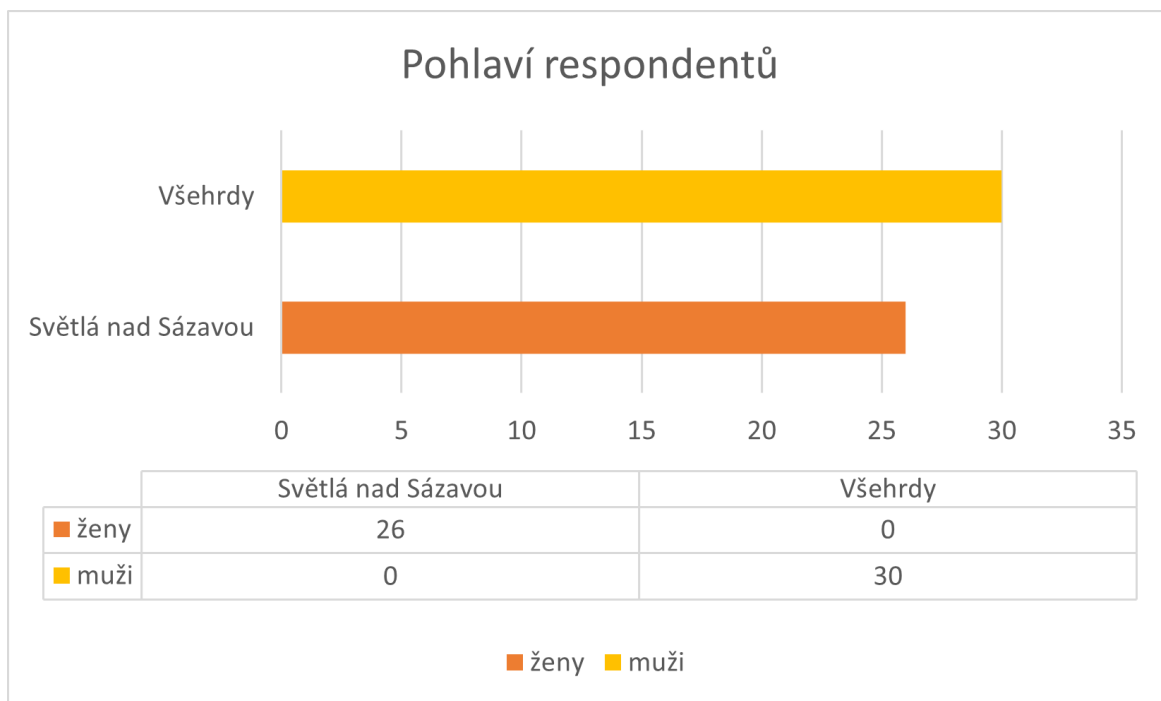
Dotazníkové šetření bylo zpracováno jako rozšíření deskriptivně-analytické části práce, která se zabývala konkrétními vzdělávacími možnostmi vybraných zařízení pro výkon trestu odnětí svobody. Cílem dotazníkového šetření je sledovat motivaci odsouzených k dalšímu vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody.

Vzhledem k cílové skupině dotazovaných byly dotazníky vytvořeny v papírové podobě, zaslány korespondenčně a následně vyhodnoceny v Excelu. Do obou zařízení výkonu trestu odnětí svobody bylo vzhledem k pracovní vytíženosti zaměstnanců (dozvuky pandemické situace) zasláno po domluvě s vedením po 40 dotaznících, ze Světlé nad Sázavou se vrátilo 26 vyplněných (65% návratnost), z věznice Všehrdy 30 vyplněných dotazníků (75% návratnost).

Na následujících stránkách uvedu vyhodnocení jednotlivých odpovědí včetně procentuálního a grafického znázornění. Ty, které nejvíce odpovídají na stanovené výzkumné otázky, budou okomentovány podrobněji.

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

Graf 1: Pohlaví respondentů jednotlivých věznic

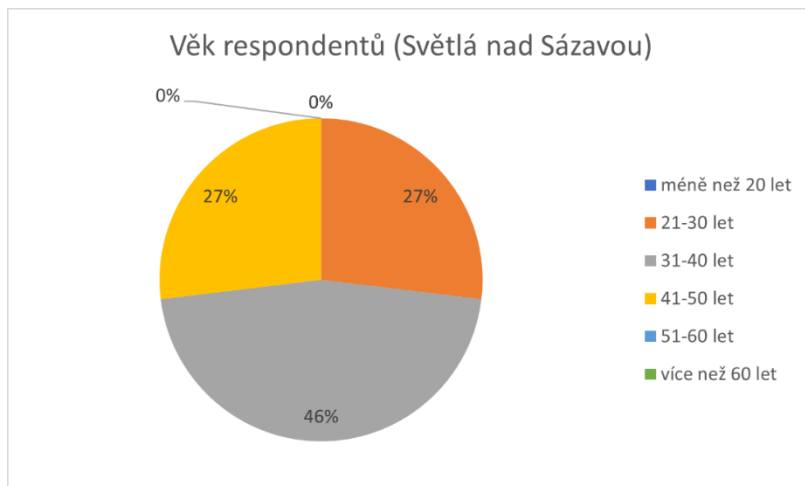

Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Ve věznici Světlá nad Sázavou odpovídalo na dotazníky 26 žen, ve všehrdské věznici 30 mužů.

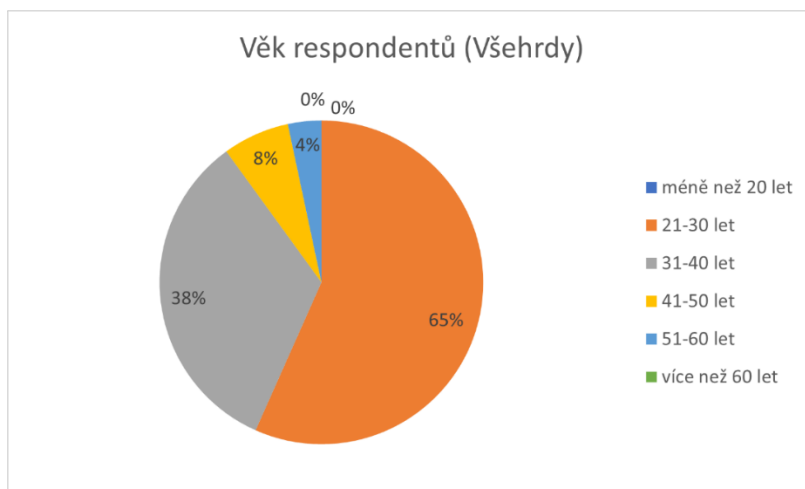
Otázka č. 2: Jaký je Váš věk?

Graf 2.1: Věk respondentů ve Světlé nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 2.2: Věk respondentů ve Všehrdech

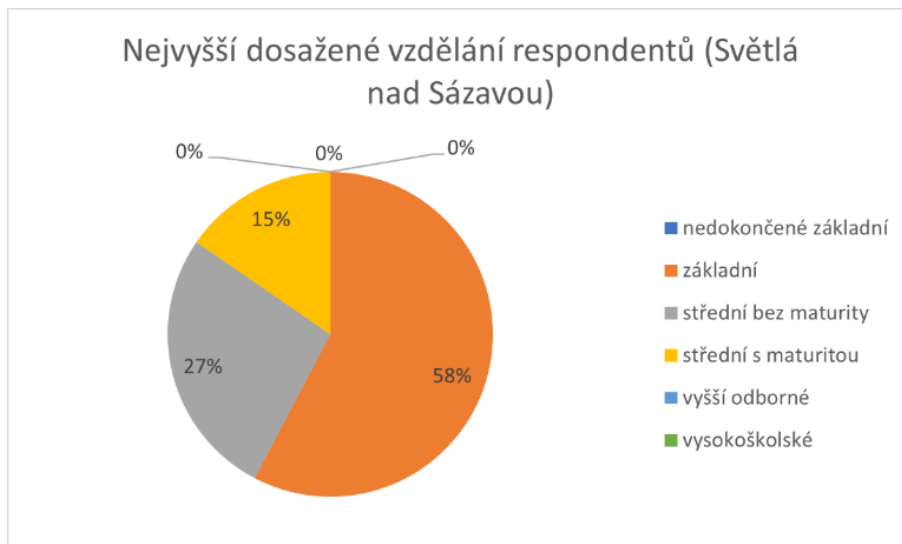
Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Graf 2.1 znázorňuje, že se respondentky ze Světlé nad Sázavou pohybují ve věkové kategorii od 21 do 50 let. 7 respondentek náleží do věkové kategorie 21–30 let (27 %), 12 do věkové kategorie 31–40 let (46 %) a dalších 7 do kategorie 41–50 let (27 %).

Graf 2.2 znázorňuje věkové zastoupení mužů odpovídajících v dotazníku. 17 (65 %) mužů patří do věkové kategorie 21–30 let, 10 (38 %) mužů do kategorie 31–40 let, 2 (8 %) muži spadají do kategorie 41–50 let a jeden muž (4 %) je v kategorii 51–60 let.

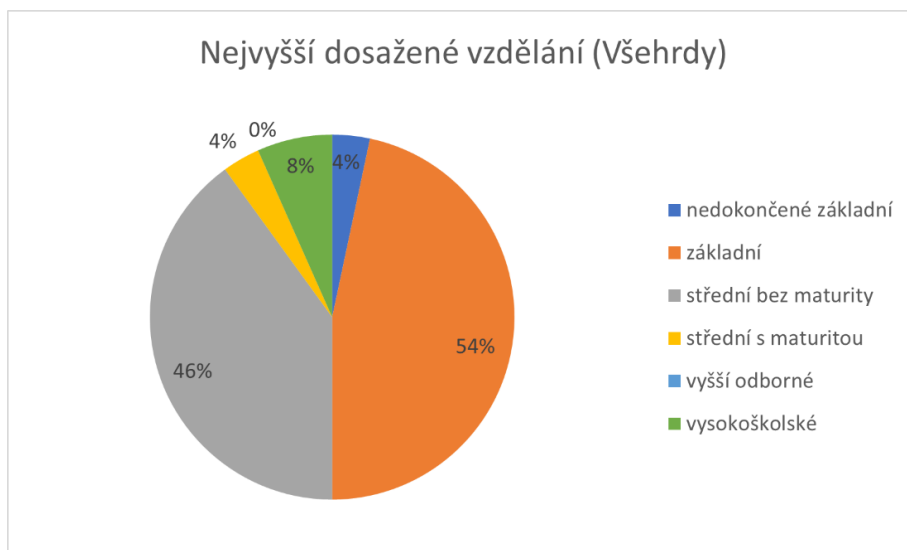
Otázka č. 3: Jakého nejvyššího vzdělání jste dosáhl/dosáhla?

Graf 3.1: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentek, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 3.2: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů, Všehrdy

Zdroj: vlastní zpracování

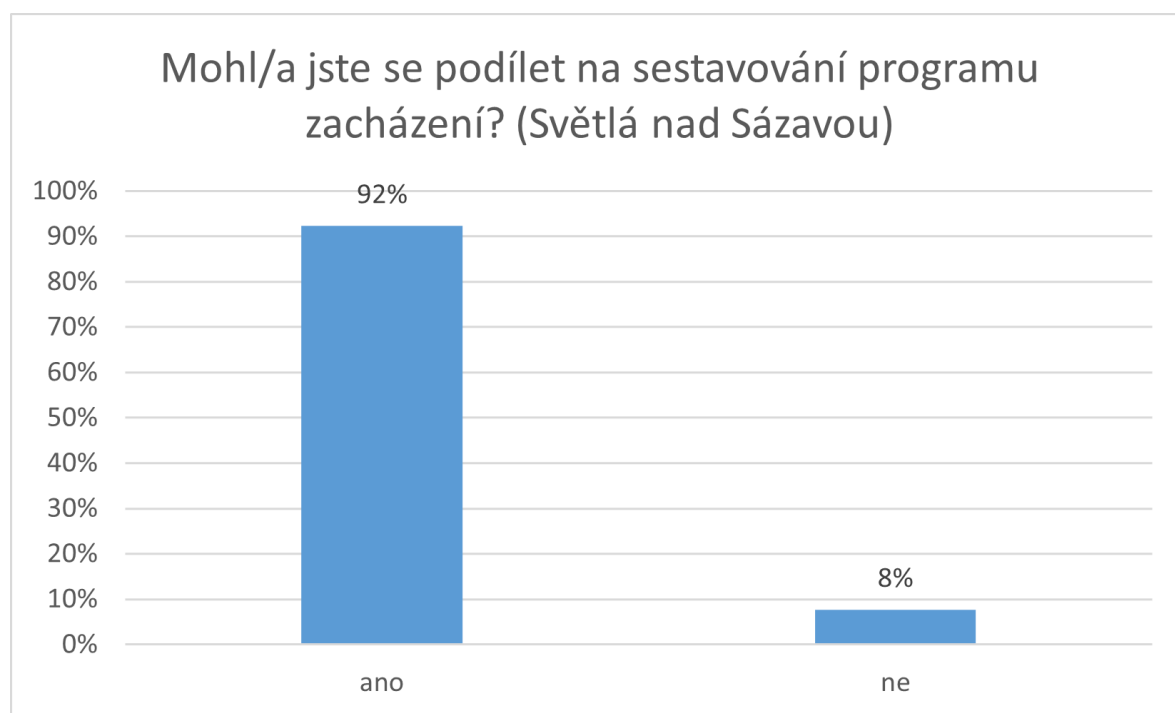
Komentář: Dle odpovědí dosáhlo nejvíce dotazovaných žen základního vzdělání (15 dotazovaných, 58 %), dalších 7 (27 %) středního vzdělání bez maturity a 4 (15 %) středního vzdělání s maturitou.

Zástupci všehrdské věznice dosáhli vzdělání následovně: 14 (54 %) mužů dokončilo základní vzdělání, 12 (46 %) mužů střední bez maturity, 2 muži (8 %) uvedli, že nejvyšší dokončené vzdělání je vysokoškolské, 1 (4 %) muž nedokončil ZŠ, 1 (4 %) muž dokončil střední s maturitní zkouškou.

Výsledky této otázky odpovídají celorepublikovému stavu nejvyššího dosaženého vzdělání odsouzených. Dle Statistické ročenky (2020) téměř polovina (47 %) všech odsouzených v ČR dosáhla jen základního vzdělání, 35 % vyučení bez maturity.

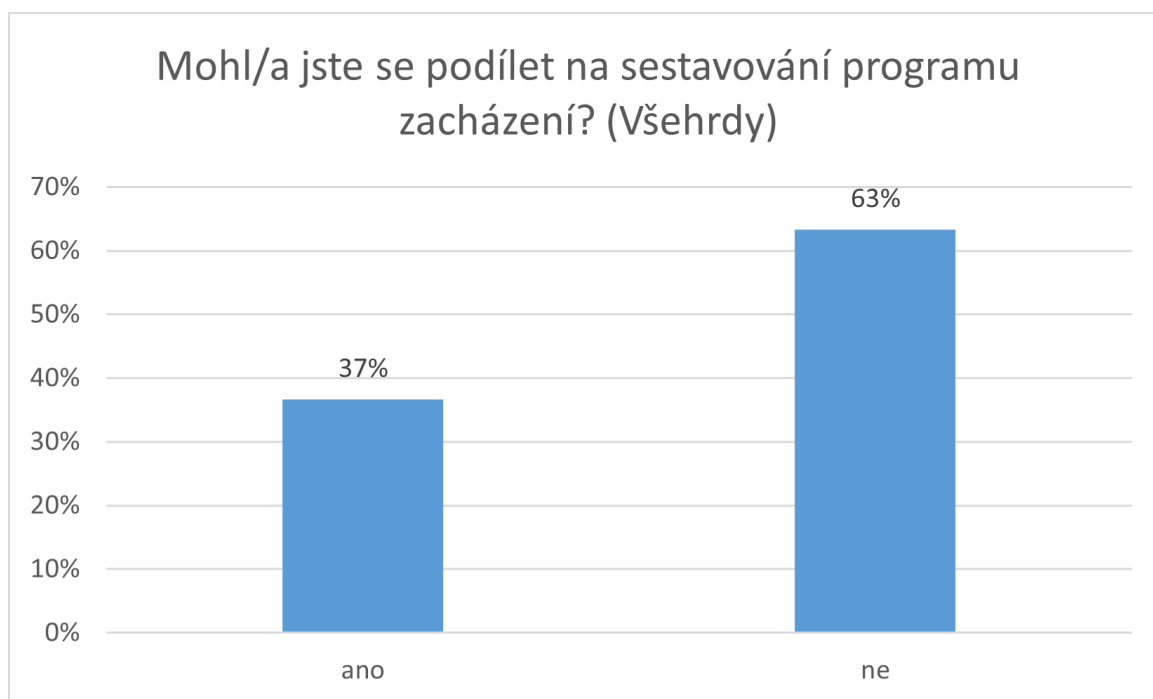
Otázka č. 4: Mohl/a jste se podílet na sestavování svého programu zacházení?

Graf 4.1: Participace odsouzené na sestavování programu zacházení, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 4.2: Participace odsouzeného na sestavování programu zacházení, Všehrdy

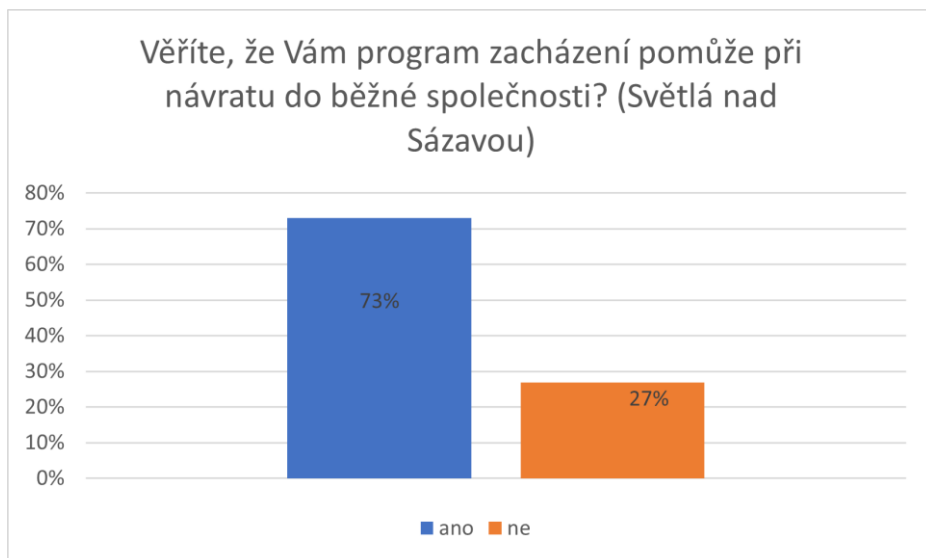

Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Tuto otázku jsem do dotazníkového šetření zahrnula se záměrem sledovat, do jaké míry se odsouzení na sestavování svého programu zacházení podíleli. Participace na sestavování PZ jednak posiluje míru vlastního sebeuvědomění, zodpovědnosti a pocitu vlivu na svůj život, ale hlavně ovlivňuje a posiluje vnitřní motivaci. Naprostá většina (92 %) respondentek ze Světlé nad Sázavou uvedlo, že se mohlo podílet na sestavování svého programu zacházení. V případě všehrdské věznice se projevil jiný trend, kdy 19 (73 %) mužů z celkových 30 odpovědělo, že se na přípravě a sestavování svého programu zacházení nepodílelo.

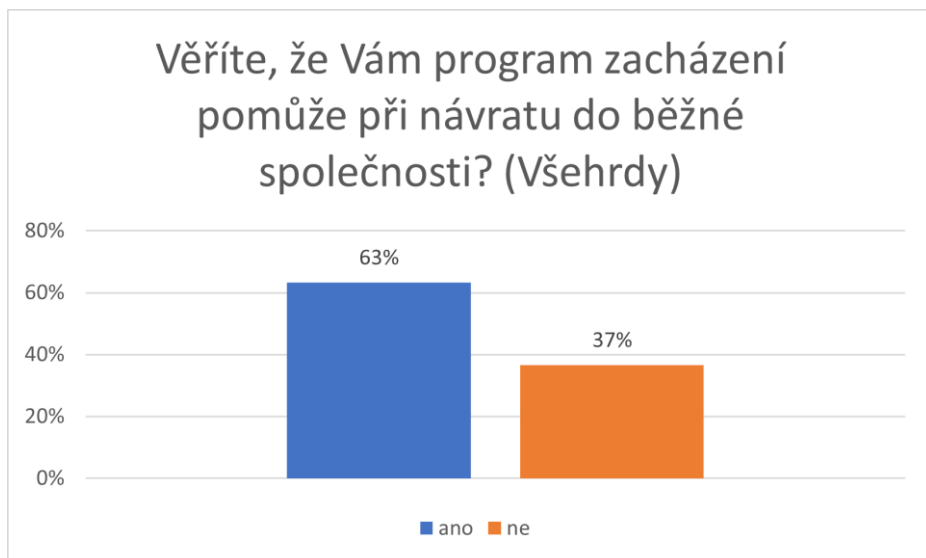
Otázka č. 5: Věříte, že Vám program zacházení pomůže při návratu do běžné společnosti?

Graf 5.1: Přikládání důležitosti programu zacházení při resocializaci, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 5.2: Přikládání důležitosti programu zacházení při resocializaci, Všehrady

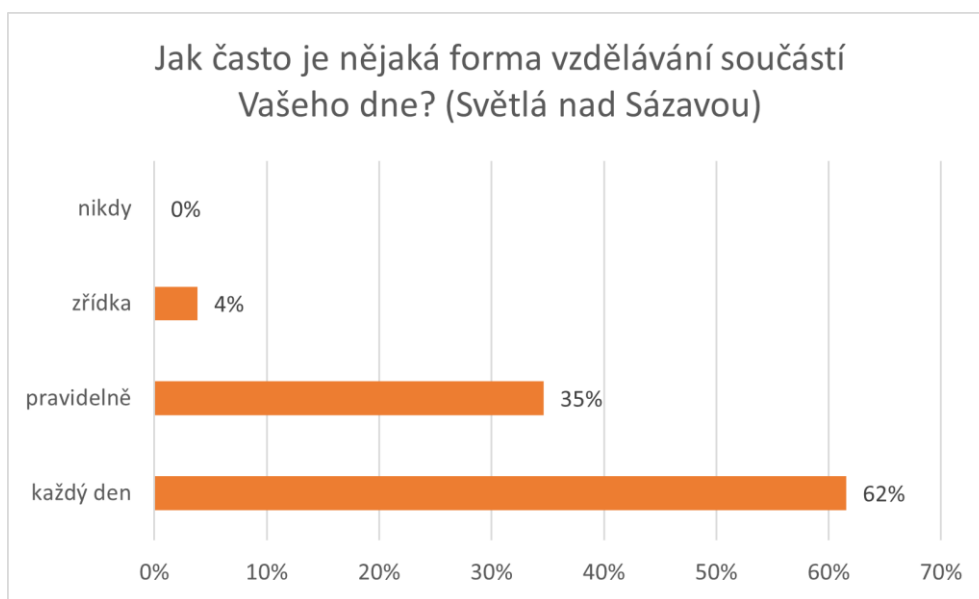
Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Otázka, která měla za cíl zjistit, jaký význam v resocializačním programu přikládají odsouzení celému programu zacházení jakožto zásadnímu nástroji pro jejich znovuzачlenění do společnosti.

19 (73 %) respondentek uvedlo, že věří ve význam programu zacházení v procesu jejich resocializace, 7 (27 %) respondentek mu význam nepřikládá. V případě všehrdské věznice se opět projevuje podobný trend jako v předchozí otázce, kdy 19 (37 %) dotazovaných mužů programu zacházení v procesu resocializace nepřikládá velký význam.

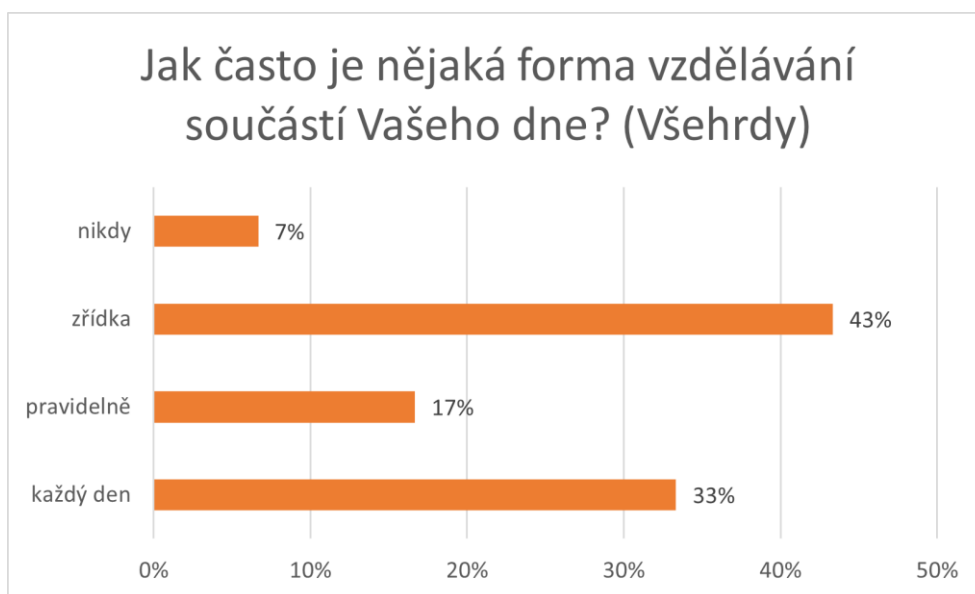
Otázka č. 6: Jak často je nějaká forma vzdělávání součástí Vašeho dne?

Graf 6.1: Frekvence vzdělávání odsouzených, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 6.2: Frekvence vzdělávání odsouzených, Všehrdy

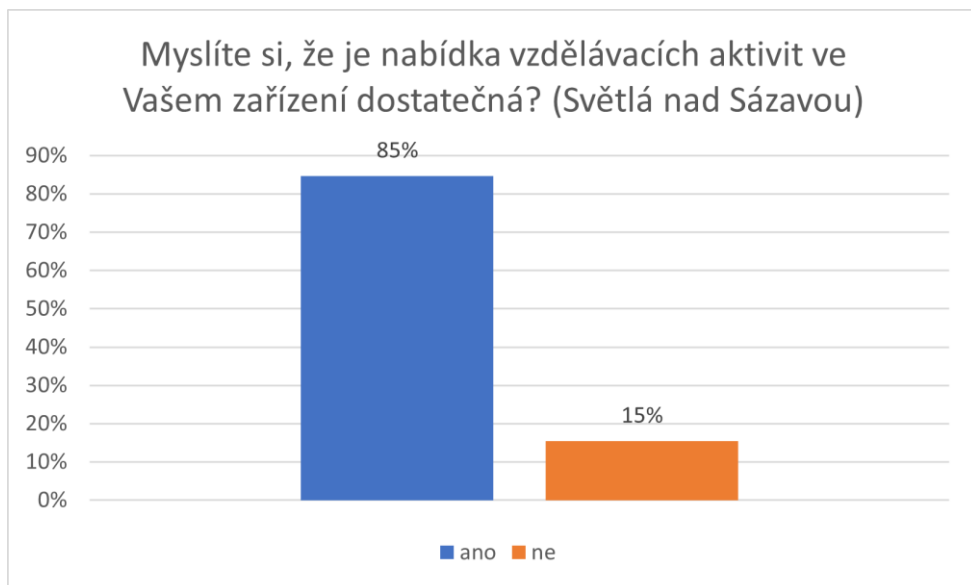
Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: 16 (62 %) dotazovaných žen odpovědělo, že se nějakým způsobem vzdělává každý den, 9 (35 %) dotazovaných uvedlo, že se vzdělává pravidelně, 1 (4 %) žena zřídka, možnost „nikdy“ nevyužila žádná z žen.

Respondenti z všehrdské věznice uvedli, že se v jejich případě každodenně vzdělává 10 (33 %) mužů, 5 mužů (17 %) pravidelně, největší zastoupení mužů se vzdělává pouze zřídka – 13 respondentů (43 %), a 2 (7 %) uvedli, že se nevzdělávají nikdy.

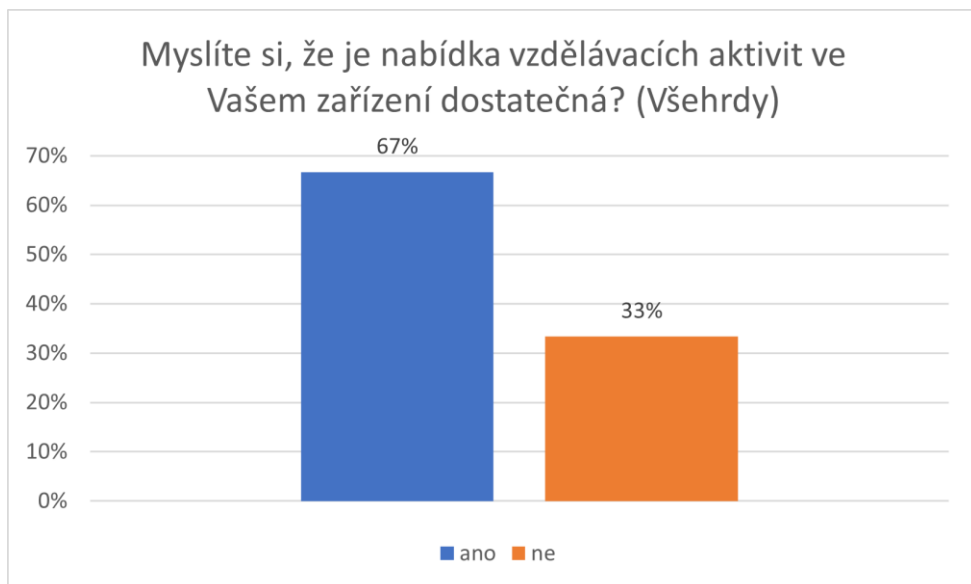
Otázka č. 7: Myslíte si, že je nabídka vzdělávacích aktivit ve Vašem zařízení dostatečná?

Graf 7.1: Spokojenost s nabídkou vzdělávacích aktivit, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 7.2: Spokojenost s nabídkou vzdělávacích aktivit, Všehrady

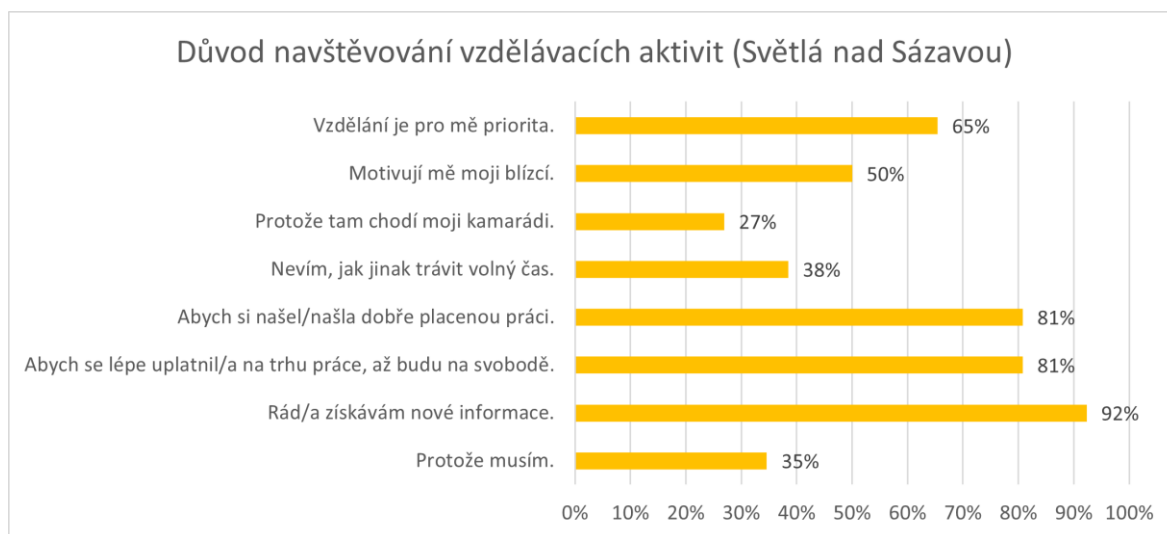
Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: 22 (85 %) žen je s nabídkou spokojeno, 4 (15 %) žen uvedlo, že v nabídce některé aktivity postrádají. Jako příklady toho, co postrádají uváděly např.: výuku cizích jazyků, více sportovních aktivit, učebnice, více speciálních aktivit, psychologii, kurz vaření a obsluhy, „více zaměřené“ kurzy (kuchař-číšník, kadeřnice).

Více než dvě třetiny (67 %) všehrdských respondentů shledává nabídku vzdělávacích aktivit za dostatečnou. Ti (10 mužů, 20 %), kteří na tuto otázku odpověděli „ne“, uváděli, že postrádají: širší nabídku středoškolského vzdělávání „na vyšší úrovni“ (ekonomika, podnikání, cestovní ruch), IT, „extra morálky“, cvičení, AJ a další cizí jazyky.

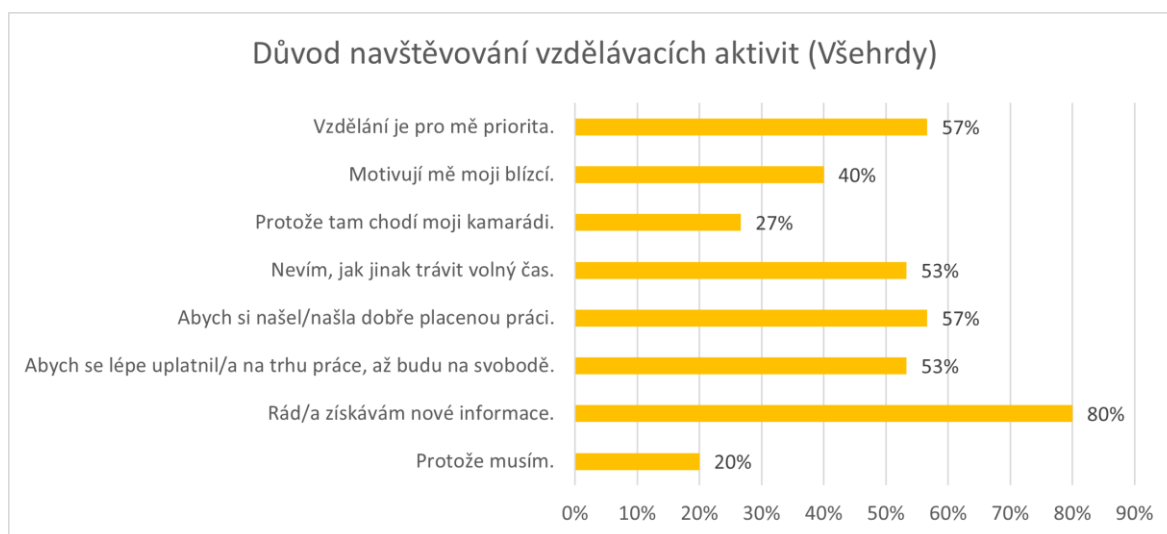
Otázka č. 8: Z jakého důvodu navštěvujete vzdělávací aktivity?

Graf 8.1: Důvod navštěvování vzdělávacích aktivit, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 8.2: Důvod navštěvování vzdělávacích aktivit, Všehrady

Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Tato otázka byla do dotazníkového šetření zařazena jako ta, která měla zmapovat, jaké důvody pro navštěvování vzdělávacích aktivit převládají. Odpovědi „Vzdělání je pro mě priorita.“ a „Rád získávám nové informace.“ lze považovat za motivaci vnitřní, jelikož odráží jisté hodnotové postavení člověka a potřebu seberealizace, ostatní odpovědi lze hodnotit jako ty, které se vztahují spíše k motivaci vnější. Všechny odpovědi kromě poslední „Protože musím.“, která v sobě zahrnuje fakt, že vzdělávání je součástí programu zacházení, směřují k motivaci pozitivní.

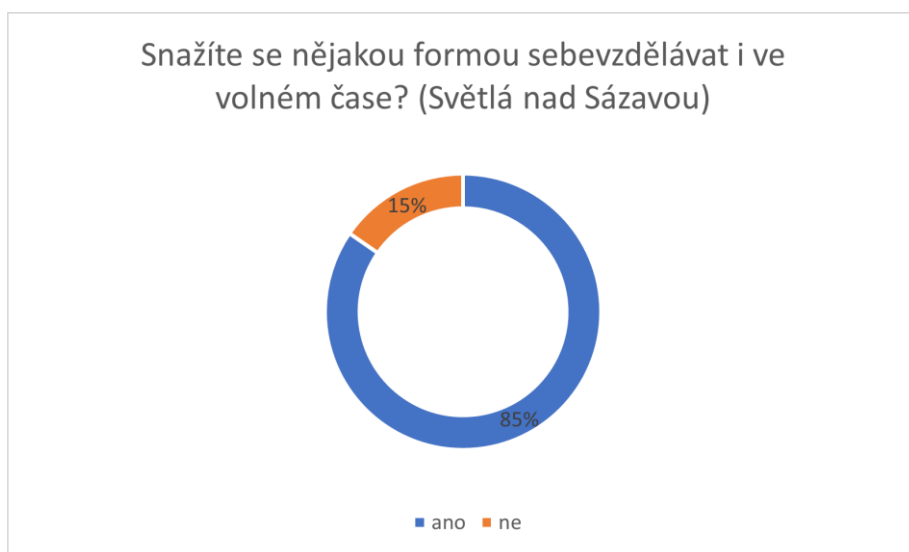
Z grafu vyplývá, že v této otázce, kde měly dotazované možnost vybrat hned několik vyhovujících odpovědí, převládá možnost „Ráda získávám nové informace.“ (24 žen, 92 %). V těsném zastoupení jsou s 21 odpověďmi (81 %) dvě vzájemně související možnosti, a to „Abych si našla dobře placenou práci.“ a „Abych se lépe uplatnila na trhu práce.“ Pro 17 (65 %) respondentek je vzdělání priorita, 13 (50 %) dotázaných žen uvedlo, že cítí motivaci ve svých blízkých. Nejnižší procentuální zastoupení mají odpovědi, které jako důvod uvádějí ovlivnění kamarády (27 %), popř. „Musím.“ (35 %).

Všehrdští respondenti také nejčastěji odpověděli „Rád získávám nové informace.“ – celkem 24 respondentů (80 %), v porovnání s ženami ze Světlé nad Sázavou výrazně nižší

procento uvádělo jako motivaci odpovědi týkající se uplatnění na trhu práce a nalezení dobře placené práce.

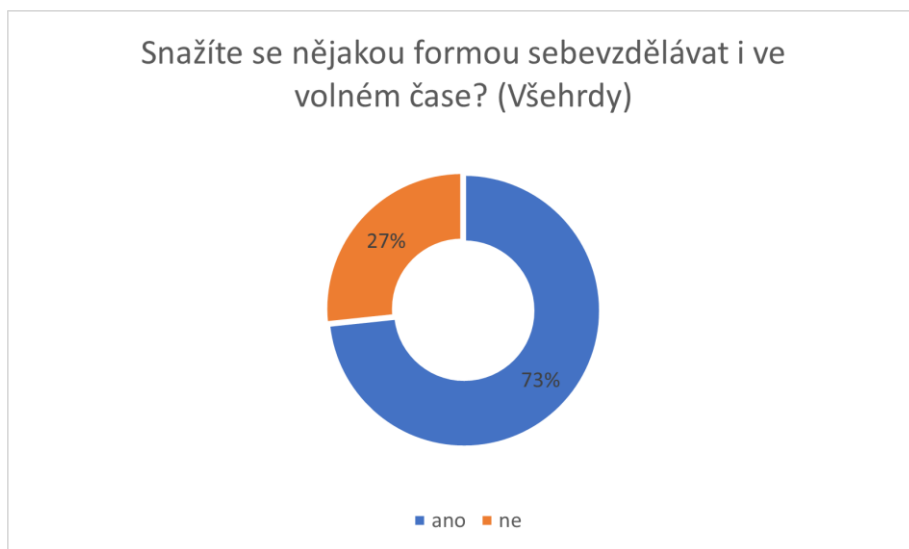
Otázka č. 9: Snažíte se nějakou formou sebevzdělávat i ve volném čase?

Graf 9.1: Sebevzdělávání ve volném čase, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 9.2: Sebevzdělávání ve volném čase, Všehrady

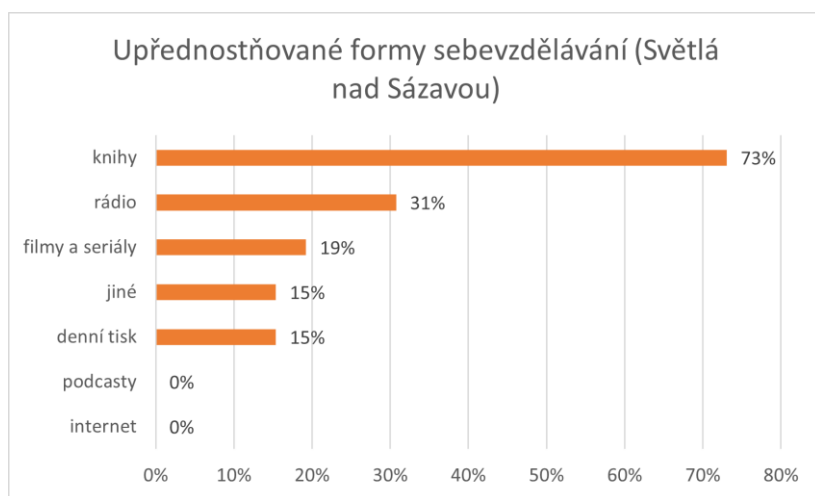

Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Tato otázka se zaměřuje na sledování vnitřní motivace odsouzených ke vzdělávání. 22 (85 %) dotázaných žen uvedlo, že se vzdělává i ve svém volném čase, 4 (15 %) z nich uvedly, že nikoli. U odsouzených mužů je procento mužů, kteří se ve svém volném čase nevzdělávají, vyšší.

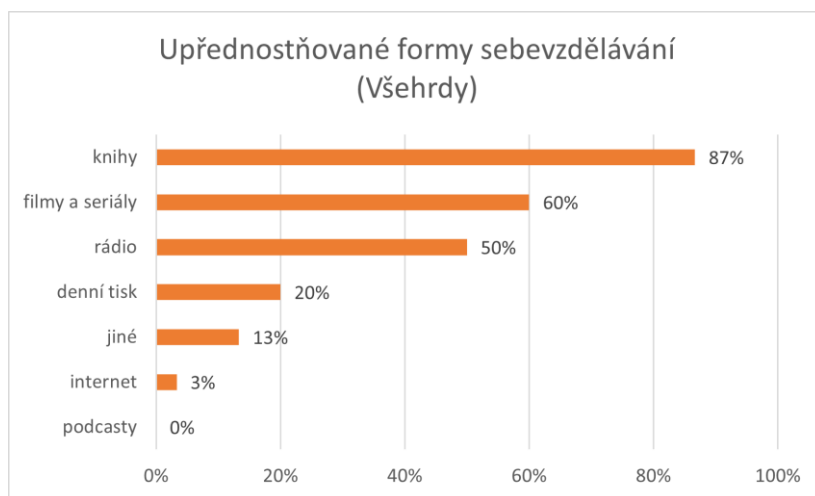
Otázka č. 10: Jakou formu sebevzdělávání upřednostňujete?

Graf 10.1: Upřednostňované formy sebevzdělávání, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 10.2: Upřednostňované formy sebevzdělávání, Všehrady

Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: V předchozí otázce většina žen i mužů uvedla, že se vzdělává i ve svém volném čase. V otázce č. 19 respondenti vybíraly všechny způsoby, které k sebevzdělávání využívají – zaměření především na informální způsoby učení se. 19 (73 %) žen uvádí, že využívá knižní podobu vzdělávání, 8 (31 %) žen nalézají prostor pro získávání nových informací při poslechu rádia, 5 (19 %) žen jako určitou formu vzdělání vnímá i sledování filmů a seriálů, 4 ženy využívají denní tisk (15 %), 4 (15 %) z nich uvedly jiné a poté specifikovaly na tyto aktivity: příprava do školy, učení se ze sešitů, komunikace a sdílení znalostí/zkušeností s jinými odsouzenými.

U dotazovaných mužů taktéž převládají knihy – 87 % procent mužů uvedlo, že literatura je nejčastější forma, jak sami sebe vzdělávají. Výrazně silnější zastoupení v porovnání s odpověďmi žen mají vzdělávací formy „filmy a seriály“ – 60 % a „rádio“ – 50 %. Denní tisk využívá 20 %, internet 3 %, 13 % mužů uvedlo i jiné způsoby – např. odborná literatura (mohli bychom zařadit mezi uvedenou možnost „knihy“), debaty (v TV i s dalšími odsouzenými), sledování zpráv, cizí jazyk. Jako zajímavou shledávám odpověď jednoho respondenta „všímavost“ – která komplexně postihuje všechny nabízené odpovědi a fakt, že kdo se vzdělat chce, způsob si vždy najde.

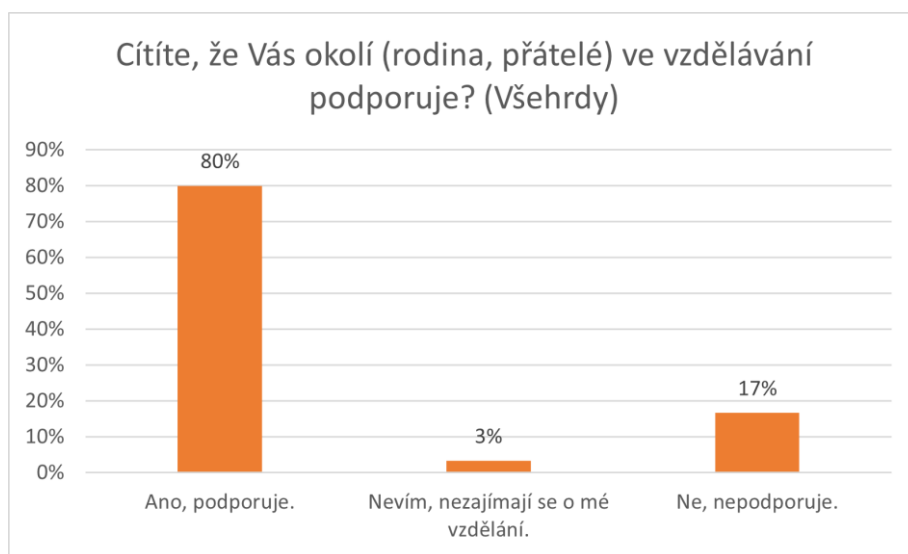
Otázka č. 11: Cítíte, že Vás okolí (rodina, přátelé) ve vzdělávání podporuje?

Graf 11.1: Podpora okolí ve vzdělávání odsouzeného, Světlá nad Sázavou

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 11.2: Podpora okolí ve vzdělávání odsouzeného, Všehrady

Zdroj: vlastní zpracování

Komentář: Otázka 11 sleduje, do jaké míry ve vzdělávání respondentů figuruje vnější pozitivní motivace ve formě podpory okolí a nejbližších. Z výsledků vyplývá, že 22 (85 %) žen cítí podporu ze svého okolí, 3 (12 %) ženy netuší, zda jejich blízké fakt, že se vzdělává zajímá, 1 (4 %) žena podporu nepocituje. Zastoupení mužů, kteří žádnou podporu nepocitují je v porovnání se ženami výrazně vyšší – 17 % uvedlo, že jejich okolí nejví zájem. Pozitivní je fakt, že výrazná většina (80 %) dotazovaných mužů podporu cítí.

Otázka č. 12: Každé z položek udělte číslo od 1 do 10 podle toho, jak vnímáte její důležitost (1=nejdůležitější, 10=nejméně důležité): zdraví, rodina a domov, přátelé, svoboda, dostatek peněz, vzdělání, úspěch, smysluplná práce, dostatek jídla a pití, uznání a respekt okolí.

Komentář: Otázka byla zamýšlena jako udělování "bodů" od 1 do 10. Bohužel se tato otázka ze strany velkého procenta respondentů setkala se špatnou interpretací. Respondenti ve většině případů udělovali několika položkám stejnou bodovou hodnotu. V zařízení pro VTOS Světlá nad Sázavou alespoň jednotně dodrželi, že čím menší bodové ohodnocení, tím důležitější a hodnotnější pro ně daná „položka“ je. V zařízení pro VTOS Všehrady více než polovina respondentů udělovala hodnocení úplně naopak (10 = nejdůležitější, 1 =

nejméně důležité). Otázka byla do dotazníku zařazena jako odkaz na Maslovovu pyramidu potřeb. Jejím cílem bylo zjistit, jak „vzdělání“, jako jeden ze způsobů seberealizace, v porovnání s ostatními lidskými potřebami vnímají tázaní odsouzení. Vzhledem k tomu, že jsou výsledky této otázky značně zkreslené, zde nejsou prezentovány.

5.2.5 Shrnutí a zodpovězení výzkumných otázek

Pro potřeby této diplomové práce byly předem stanoveny výzkumné otázky, na které se pokusím odpovědět v následujících odstavcích.

Jaké možnosti vzdělávání (formální i neformální) nabízí odsouzeným vybraná zařízení pro výkon trestu odnětí svobody?

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, vzdělávání je v obou analyzovaných zařízeních uskutečňováno primárně školským vzdělávacím střediskem (formální vzdělávání) a přímo zaměstnanci konkrétních zařízení pro výkon trestu odnětí svobody (neformální vzdělávání), popř. externími subjekty (vysoké školy, Úřady práce aj.). Školská vzdělávací zařízení poskytují odsouzeným vzdělávání v učebních oborech a akreditovaných kurzech, přímo zařízení pro VTOS nabízí odsouzeným vzdělávání ve formě neformálních edukačních aktivit uskutečňovaných v rámci individuálních programů zacházení.

V aktuálním školním roce (2021/2022) probíhají v analyzovaných zařízeních tyto vzdělávací aktivity: ve Světlé nad Sázavou ŠVS uskutečňuje učební obory *Provozní služby* a *Šití prádla* a akreditované kurzy *Příprava teplých pokrmů*, *Celoživotní vzdělávání*, *Základy PC*, *FIE*, *Keramik*. Zaměstnanci oddělení pro VTOS zajišťují odsouzeným tyto neformální vzdělávací aktivity: *Biologie člověka*, *Český jazyk a literatura*, *FIE*, *Historie českého státu*, *Hospodářství a politika ČR*, *Komunikační dovednosti*, *Kurz tvůrčích a výtvarných činností*, *Logika*, *Občanský základ*, *Prevence rizik prostřednictvím motivace*, *Prezentační dovednosti*, *Sociální politika*, *Sociokulturní přehled*, *Svět kolem nás*, „*Věžňova cesta*“, *Výchovná činnost a právní poradenství*, *Základy společenských věd*, *Zdravý život*. Kromě toho věznice Světlá nad Sázavou aktivně spolupracuje s externími subjekty, jako je např. MU Brno, díky které mají odsouzení přístup k e-learningové platformě univerzitního Moodle. To odsouzeným poskytuje příležitost získat střední až vysoké

vzdělání. Dalšími externími subjekty, se kterými Světlá nad Sázavou spolupracuje, je Úřad práce (kurz profesní kvalifikace *Kadeřnice*), dále s organizací Volonté Czech (rekvalifikační kurz *Údržba veřejné zeleně*) a také i se Státním zdravotním ústavem, pod jehož záštitou proběhl *Kurz zdravého životního stylu*.

Situace a nabízené vzdělávací aktivity jsou ve všehrdské věznici uzpůsobené čistě mužskému zastoupení odsouzených. V roce 2021/2022 ŠVS Všehrady mohou odsouzení studovat v dvouletém učebním oboru *Truhlář* a navštěvovat 6 akreditovaných kurzů: *Kuchař, Elektrikář, Příprava teplých pokrmů, Elektrotechnik, Zámečnick, FIE*.

V rámci programů zacházení přímo na odděleních pro výkon trestu odnětí svobody jsou pracovníky organizovány tyto aktivity: *Dějepis, Dluhové a sociální právní poradenství pro odsouzené v ostraze NSZ, SSZ, VSZ a ve VO, Dluhové poradenství, Finanční gramotnost, Floristika, Geografie, Na cestě k dospělosti, Pěstitelství rostlin, Počítačový kroužek, Pravidla silničního provozu, Příprava na život po propuštění z VTOS, Psaní všemi deseti na klávesnici, Rodinná a občanská výchova, Sociálně právní poradenství, Společenské chování, Teorie pěstitelství, práce na zahradě, Základy finanční gramotnosti, Základy německého jazyka, Základy práce na PC, Základy právní výchovy, Zásady společenského chování, Život bez návykových látek*.

Jakým způsobem se proměňuje nabídka vzdělávacích aktivit v průběhu času?

Vzdělávání v různých podobách započalo ve Světlé nad Sázavou hned rok po jejím založení, tzn. v roce 2001. Od samého počátku se nabídka vzdělávacích aktivit ŠVS výrazně proměnila. Nejprve byly z různých personálních, prostorových i materiálních omezení realizovány pouze kurzy *Základní škola, Český jazyk pro cizince a Praktická rodinná škola*. Po vzniku nových prostor se nabídka rozšířila např. o *výuku cizích jazyků, počítačové gramotnosti, základy první pomoci, keramiky, základy kuchařských prací* apod. Od školního roku 2008/2009 se ŠVS začalo orientovat především na vzdělávání v dvouletých učebních oborech. Nejprve se jednalo o učební obor *Výroba konfekce*, poté *Textilní a oděvní výroba se zaměřením na výrobu oděvů*, a ten se poté změnil na *Šití prádla*. V roce 2011 také došlo k nahrazení kurzu *Praktická rodinná škola* učebním oborem *Provozní služby*. ŠVS také tehdy získala oprávnění k udělování platných osvědčení o profesní kvalifikaci v oborech *Šití interiérového vybavení a Úpravy a opravy oděvů*.

V roce 2016/2017 došlo ve Světlé nad Sázavou k prvotnímu zapojení e-learningového vzdělávání do výuky AJ. V posledních několika letech se kromě jiného ŠVS Světlá nad Sázavou v plánování vzdělávacích aktivit soustředí na spolupráci s externími subjekty. Sama o sobě nabízí aktuálně formální vzdělávání ve dvou učebních oborech: *Šití prádla a Provozní služby* a v kurzech *Doplnění základního vzdělání, Základy obsluhy počítače, Český jazyk pro cizince, Keramika a FIE*.

Všehrdská věznice je v porovnání s tou světelskou o poznání starší. Sama o sobě byla založena už v roce 1958, jako mužská začala být profilována ale až v roce 1990, kdy se také začala psát historie místního ŠVS. Jako historicky první učební obor byla ve Všehrdech nabízena *Stavební výroba*, kterou hned následovaly učební obory *Zemědělská výroba* a *Provoz společného stravování*. V 90. letech se díky vzniku počítačové učebny k původním oborům přidala ještě *Strojírenská výroba* a vybudovala se dílna pro *Kurz ručního zpracování kovů*. Nedlouho poté ŠVS Všehrdu odkoupila prostory, která daly vzniku oborů *Zpracování dřeva* a *Elektrotechnická výroba*, dále i *Kurz tepelného zpracování oceli*. Na počátku nového milénia bylo vzdělávání ve Všehrdech na pomyslném vrcholu, tehdy probíhalo 6 učebních oborů a 9 odborných kurzů, k čemuž se v roce 2006 přidal ještě nový učební obor *Malíř-natěrač*. S postupnou prioritizací zaměstnávání značně ubývalo uchazečů o vzdělávání, pedagogové se situaci snažili zachraňovat mimo jiné i vyslyšením proseb odsouzených a otevřením oboru *Provoz společného stravování*. Od r. 2008 však dochází k enormnímu úbytku žáků, personálu, a tedy i učebních oborů. Ještě poměrně nedávno (2017) bylo v ŠVS Všehrdu možné navštěvovat tři učební obory: *Práce ve stravování, Dřevařská výroba, Elektrotechnické a strojně montážní práce*. Od té doby musí středisko pravidelně přistupovat k rušení nebo reorganizaci samotných vzdělávacích aktivit. V současném roce (2021) mohou odsouzení využít učební obor *Truhlář* a dobíhající učební obor *Kuchař* a kurzy *Zámečnické, Elektrikář, FIE*. Oproti roku 2020/2021 opět došlo ke snížení žáků a nutné reorganizaci vzdělávacích aktivit. Obory *Elektrikář* a *Kuchař* budou dále jen jako akreditované kurzy a kurzy *Zedník* a *Malíř* se ukončily úplně. Do budoucna zůstává pouze jeden učební obor *Truhlář*.

V obou zařízeních lze sledovat kontinuální úbytek učebních oborů, a to buď úplně, nebo bývají nahrazovány akreditovanými či neakreditovanými kurzy.

Jaká je motivace osob ve VTOS ke vzdělávání? Co/kdo osoby motivuje?

Za účelem sledování motivace odsouzených ke vzdělávání bylo použito výše prezentované dotazníkové šetření. Výsledky dotazníkového šetření obecně prokázaly převahu pozitivní motivace. Jednak byla u respondenta zjištěna silná vnitřní motivace ve formě zájmu v získávání nových informací a považování vzdělání za jednu ze svých životních priorit. Nepřekvapivým zjištěním je také u mnoha respondentů motivace ve formě vnějšího pozitivního stimulu, a to vidina lepšího uplatnění na trhu práce a získání dobře placeného zaměstnání. Téměř u poloviny celkového počtu respondentů se projevila i vnější motivace ve formě podpory blízkého okolí, negativní vnitřní motivace, která byla v dotazníkovém šetření zastoupena odpovědí „Vzdělávám se, protože musím.“ se projevila u méně než 1/3 respondentů.

Diskuze

Deskriptivně-analytická část práce předložila současné vzdělávací možnosti v zařízeních pro výkon trestu odnětí svobody v zařízeních Světlá nad Sázavou a v zařízení Všehrda. Zaměstnanci oddělení pro VTOS, školských vzdělávacích středisek i externích subjektů intenzivní práci naplňují jeden z hlavních strategických cílů Koncepce vězeňství ČR do roku 2025, a to zajistit „*funkční systém vzdělávání vězněných osob, který je účelně navázán na zaměstnávání vězněných osob (...), umožňuje vězněným osobám vzdělávat se v praktických oborech, které s vysokou pravděpodobností naleznou své uplatnění za branou věznice a zabezpečí vězněné osobě příjem (...)*“ (Koncepce vězeňství ČR do roku 2025, s. 23, dostupné online).

V současné chvíli se tedy zájem soustředí primárně na co nejvyšší provazování vzdělávání a zaměstnávání, a to ve smyslu pravidelného reagování na situaci na současném pracovním trhu, zvyšování nabídky rekvalifikačních kurzů a přizpůsobování vzdělávacích programů potřebám zaměstnavatelů. Pokud bude nadále úbytek učebních oborů kompenzován dostatečnou nabídkou akreditovaných kurzů, ale i diverzifikovaným spektrem neformálních vzdělávacích aktivit v rámci programů zacházení, může se tento způsob vzdělávání pro budoucnost odsouzených jedinců ve výsledku jevit jako mnohem efektivnější, a to jednak dávno prokázanou mírou snižování recidivy, ale především z hlediska vytvoření návyku k prolínání vzdělávání a zaměstnání. Vědomí, že se odsouzený vzdělává v něčem, co může následně ihned použít a rozvíjet v praxi, může jednoznačně posilovat motivaci k dalšímu vzdělávání i po propuštění z VTOS. Tento předpoklad by bylo možné dále zkoumat a ověřovat např. ve spolupráci se subjekty postpenitenciární péče – např. s probační a mediační službou, ale i dalšími státními i nestátními organizacemi zaměřujícími se na pomoc jedincům po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Závěr

Diplomová práce se věnuje problematice vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce se skládá ze dvou větších celků, z nichž má každá svůj specifický účel. První část práce se věnuje vymezení teoretického základu. Jejím cílem bylo prvotně shromáždit literaturu věnující se specifikovanému tématu a na základě rešerše předložit teoretickou základnu pro následné vypracování druhé části práce. Při zpracovávání teoretické části práce byly kromě odborných publikací ve velké míře zkoumány i legislativní dokumenty, a to jak na úrovni České republiky, tak na úrovni evropské. Na základě získaných informací týkajících se výkonu trestu odnětí svobody, problematiky resocializace a v neposlední řadě přímo vzdělávání odsouzených vznikl jednotný celek tvořící východisko pro další část práce.

Druhá část diplomové práce se zaměřuje na deskriptivní analýzu vzdělávacích možností dvou vybraných zařízení pro výkon trestu odnětí svobody. Cílem deskriptivní analýzy bylo identifikovat a popsat primárně aktuální vzdělávací možnosti těchto zařízení a následně porovnat současný stav vzhledem k historickému kontextu. Pro analýzu byla vybrána dvě zařízení pro výkon trestu odnětí svobody: ženská věznice ve Světlé nad Sázavou a věznice Všehrdy, která je naopak profilována jako věznice pro odsouzené muže. Na základě interních i volně přístupných dokumentů byl vypracován přehled vzdělávacích možností jmenovaných zařízení, a to jak na rovině formálních vzdělávacích aktivit uskutečňovaných převážně školskými vzdělávacími středisky a externími subjekty, tak na rovině neformálních aktivit probíhajících nejčastěji ve volném čase odsouzených přímo na odděleních pro VTOS v rámci individuálních programů zacházení. V obou zařízeních se v posledních letech projevovala tendence menšího zájmu o učební obory, což je primárně způsobeno snahou o co největší zaměstnatelnost odsouzených. Dochází tedy ke každoroční reorganizaci vzdělávacích aktivit (např. místo učebních oborů probíhá vzdělávání ve formě kurzů), často až k jejich úplnému rušení. Současně s tím ubývá i pedagogický personál a některé prostory vybudované za účelem vzdělávání zůstávají nevyužité.

Práce si kromě výše zmíněného kladla za cíl sledovat motivaci odsouzených ke vzdělávání. Vzhledem k problematické situaci v souvislosti s pandemií COVID-19 nebylo možné

uskutečnit kvalitativní výzkum ve formě strukturovaných rozhovorů přímo s odsouzenými, který byl původně zamýšlen pro sledování tohoto cíle. Po konzultaci s vedením daných zařízení bylo přistoupeno k výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření. Do obou zařízení bylo zasláno po 40 dotaznících. Ze zařízení Světlá nad Sázavou se navrátilo 26 vyplněných dotazníků, z věznice Všechny na dotazník zodpovědělo 30 respondentů. Na základě dotazníkového šetření byla zjištěna převažující pozitivní motivace, a to ať už vnitřní (vzdělání jako životní priorita, radost z nově nabytých poznatků), tak motivace vnější ve formě větší šance na uplatnění na trhu práce a vidiny adekvátního finančního ohodnocení.

Zpracováním diplomové práce získala autorka velké množství (nejen) teoretických poznatků o současném stavu vzdělávání odsouzených osob v České republice. Věřící, že práce může posloužit jako východisko ke zkoumání dalšího vývoje situace ve vězeňském vzdělávání, ale i pro další zainteresované subjekty. Nabyté poznatky považuje za přínosné nejen z odborného hlediska, ale i z osobního přesvědčení, že vzdělání představuje jednu z hlavních životních hodnot.

Seznam použité literatury

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché. ISBN 978-80-247-5046-0.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. Studia VŠERS, 2. ISBN 80-86708-05-5.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HAYES, Nicky. *Aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-807-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2010. ISBN 978-80-7248-574-1.

JOHN, Roman (ed.). *Vzdělávání odsouzených v podmínkách českého vězeňství. Historie a současnost SOU Vězeňské služby ČR*. SOU VS ČR, 2020.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.

NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6.

NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6.

PILKNEROVÁ, Inka. *Manuál pro vězně, aneb, Vše, co potřebujete vědět o životě za mřížemi*. Praha: Powerprint, 2020. ISBN 978-80-7568-189-8.

PROKOPOVÁ, Hana. *Formy a metody realizace programu zacházení*. Věznice Jiřice, 2015.

PRŮCHA, Jan. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5232-7.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.

ŘEZNÍČEK, Libor. *ŠVS Všehrdy: Vyhodnocení školního roku (výroční zpráva) 2020-21*. Odloučené pracoviště Všehrdy: VS ČR, 2021.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Aleš Čeněk, vydavatelství a nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6.

STANKOWSKI, Adam. *Etopedie: úvod do resocializační pedagogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-257-2.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, dotisk. ISBN 80-244-0150-9.

ŠKOVIERA, Albín. *Metody resocializační výchovy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2021. ISBN 978-80-7560-347-0.

VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898-7.

VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020. Psyché. ISBN 978-80-271-0731-5.

Seznam internetových zdrojů

ADAMEC, Martin. *Vězni a vzdělání*. Časopis Mensy České republiky. [online]. [cit. 2. 03. 2022]. Dostupné z: https://casopis.mensa.cz/veda/vezni_a_vzdelani.html

COSTELLOE, Anne; LANGELID, Torfinn; WILSON, An. *Survey on prison education and training in Europe*. Europa, OCLC. 2012. [online]. [cit. 01. 04. 2022].

Dostupné z: <https://www.voced.edu.au/content/ngv:57683>

ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 28. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#f3918678>

ČESKO. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 5. 12. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169#cast1>

ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) – znění od 1. 1. 2022. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

HOPKINS, Susan; FARLEY, Helen. *E-learning incarcerated: Prison education and digital inclusion*. The International Journal of Humanities Education. 2015. [online]. [cit. 01. 04. 2022]. Dostupné z: <https://eprints.usq.edu.au/28730/>

Interní materiály SOU Vězeňské služby ČR.

Interní materiály ŠVS Světlá nad Sázavou.

Interní materiály ŠVS Všehrdy.

Justice.cz. Katalog životních situací. *Otevřené věznice*. [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

Kancelář veřejného ochránce práv, 2021. *Doporučení Rec(2006)2-rev Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům*. [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/EVP_CS_FIN.pdf

Koncepce vězeňství do roku 2025. Ministerstvo spravedlnosti. 2016. [online]. [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

Nordic prison education: A lifelong learning perspective. Nordic Council of Ministers, 2005. [online]. [cit. 01. 04. 2022]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=LKc911vYP_QC&oi=fnd&pg=PA9&dq=Nordic+prison+education:+A+lifelong+learning+perspective.+Nordic+Council+of+Ministers,+2005.&ots=UJAomR-eAC&sig=RIUhNGkQIh-89AiPAqJIK5ykMo&redir_esc=y#v=onepage&q=Nordic%20prison%20education%3A%20A%20lifelong%20learning%20perspective.%20Nordic%20Council%20of%20Ministers%2C%202005.&f=false

PILLERA, Giuseppe. *Inmates in Higher Education in Italy and Spain: Legal, Cultural and Technological Issues in a Complex*. Continuity and Discontinuity in Learning Careers. Brill. 2018. [online]. [cit. 01. 04. 2022]. Dostupné z: https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/38036/9789004375475_webready_content_text.pdf?sequence=1#page=90

ŘEZNÍČEK, Libor. *Zahájení nového školního roku ve věznici Všehrdy*. [online]. [cit. 4. 04. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/clanky/detail/zahajeni-noveho-skolniho-roku-ve-veznici-vsehrdy>

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-03-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>

Vězeňství a penitenciární péče. Studijní opora k předmětu pro studenty kombinované formy studia oboru Sociální patologie a prevence. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/katedra-socialni-patologie-a-sociologie/dokumenty/studijni-opory/socialni-patologie-a-prevence/vezenstvi-a-penitenciarni-pece.pdf>

Vězeňská služba České republiky: *Generální ředitelství. Základní informace* [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zakladni-udaje>

Vězeňská služba České republiky: *Generální ředitelství. Organizační schéma* [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/organizacni-schema>

Vězeňská služba České republiky: *Organizační jednotky* [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky>

Vězeňská služba České republiky: *Organizační jednotky. Věznice Všechny. Základní informace*. [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-vsehrdy/sekce/zakladni-informace>

ZDRÁHALOVÁ, Helena. *První absolvent, který vystudoval UK za mřížemi: Na zkoušky jsem se těšil*. iForum, Online magazín Univerzity Karlovy. [online]. [cit. 2. 03. 2022]. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-16128.html>

Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazníkové šetření – motivace osob ve VTOS ke vzdělávání

Seznam obrázků

Obrázek 1: Organizační struktura VS ČR

Obrázek 2: Učební obory – počty žáků zařazených a vyučených (1983 – 2018)

Seznam tabulek

Tabulka 1: Druhy programů zacházení

Tabulka 2: Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31. 12. 2020

Tabulka 3: Pravidelnost vyhodnocování programu zacházení

Tabulka 4: Přehled učebních oborů a kurzů v SOU (školní rok 2019/2020)

Tabulka 5: Přehled učebních oborů v SOU (školní rok 2021/2022)

Tabulka 6: Aktuální nabídka vzdělávacích aktivit ve Světlé nad Sázavou

Tabulka 7: Vzdělávací aktivity ŠVS Světlá nad Sázavou ve školním roce 2021/2022

Tabulka 8: Vzdělávací aktivity uskutečňované ve věznici Světlá nad Sázavou (2021)

Tabulka 9: Porovnání nabízených učebních oborů a kurzů v letech 2020/2021 a 2021/2022, ŠVS Všehrady

Tabulka 10: Vzdělávací aktivity uskutečňované zaměstnanci věznice Všehrady

Tabulka 11: Učební obory v letech 2019/2020 a 2021/2022 (ŠVS Světlá nad Sázavou, ŠVS Všehrady)

Tabulka 12: Kurzy v letech 2019/2020 a 2021/2022 (ŠVS Světlá nad Sázavou, ŠVS Všehrady)

Tabulka 13: Tabulka 13: Vzdělávací aktivity zajišťované zaměstnanci zařízení pro VTOS ve Světlé nad Sázavou a ve Všehrdech (2021/2022)

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů jednotlivých věznic

Graf 2.1: Věk respondentů ve Světlé nad Sázavou

Graf 2.2: Věk respondentů ve Všehrdech

Graf 3.1: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentek, Světlá nad Sázavou

Graf 3.2: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů, Všehrdy

Graf 4.1: Participace odsouzené na sestavování programu zacházení, Světlá nad Sázavou

Graf 4.2: Participace odsouzeného na sestavování programu zacházení, Všehrdy

Graf 5.1: Přikládání důležitosti programu zacházení při resocializaci, Světlá nad Sázavou

Graf 5.2: Přikládání důležitosti programu zacházení při resocializaci, Všehrdy

Graf 6.1: Frekvence vzdělávání odsouzených, Světlá nad Sázavou

Graf 6.2: Frekvence vzdělávání odsouzených, Všehrdy

Graf 7.1: Spokojenost s nabídkou vzdělávacích aktivit, Světlá nad

Graf 7.2: Spokojenost s nabídkou vzdělávacích aktivit, Všehrdy

Graf 8.1: Důvod navštěvování vzdělávacích aktivit, Světlá nad

Graf 8.2: Důvod navštěvování vzdělávacích aktivit, Všehrdy

Graf 9.1: Sebevzdělávání ve volném čase, Světlá nad Sázavou

Graf 9.2: Sebevzdělávání ve volném čase, Všehrdy

Graf 10.1: Upřednostňované formy sebevzdělávání, Světlá nad Sázavou

Graf 10.2: Upřednostňované formy sebevzdělávání, Všehrdy

Graf 11.1: Podpora okolí ve vzdělávání odsouzeného, Světlá nad Sázavou

Graf 11.2: Podpora okolí ve vzdělávání odsouzeného, Všehrdy

Seznam zkratek

AJ –anglický jazyk

ČJ – český jazyk

EU – Evropská unie

EVP – Evropská vězeňská pravidla

FIE – Feuersteinova metoda instrumentálního obohacování

LF – Lékařská fakulta

MS – Ministerstvo spravedlnosti

MŠMT – Ministerstvo školství a tělovýchovy

MU – Masarykova univerzita

NSZ – nízký stupeň zabezpečení

NVÚ – Nápravně výchovný ústav

OSN – Organizace spojených národů

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

OV – Otevřené věznice

PMS – Probační a mediační služba

PZ – program zacházení

SOU – střední odborné učiliště

SSZ – střední stupeň zabezpečení

SŠ – střední škola

SVP – speciální vzdělávací potřeby

ŠVS – školské vzdělávací středisko

TR – trestní rejstřík

UK – Univerzita Karlova

ÚP ČR – Úřad práce České republiky

VO – věznice s ostrahou

VOŠ – vyšší odborná škola

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

VSZ – vysoký stupeň zabezpečení

VŠ – vysoká škola

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

ZDŠ – základní devítiletá škola

ZŠ – základní škola

Příloha 1 – Dotazník – Motivace osob ve VTOS ke vzdělávání

Dotazníkové šetření – motivace osob ve VTOS ke vzdělávání

Dobrý den, jmenuji se Šárka Hořejší a jsem studentkou magisterského studia v oboru Andragogika a management vzdělávání na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Dotazník, který máte před sebou, je podkladem pro mou diplomovou práci. V diplomové práci se zabývám možnostmi formálního a neformálního vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody a současně motivací osob ve VT ke studiu. Dotazník je anonymní a poslouží pouze pro účely výzkumu v rámci DP. Prosím Vás tedy o co největší upřímnost při jeho vyplňování a zároveň upřímně děkuji za Váš čas a ochotu dotazník vyplnit.

1. Vyberte pohlaví:
 - a. Žena
 - b. Muž

2. Uveďte Váš věk:
 - a. Méně než 20 let
 - b. 21–30 let
 - c. 31–40 let
 - d. 41–50 let
 - e. 51–60 let
 - f. Více než 60 let

3. Jakého nejvyššího vzdělání jste dosáhl/dosáhla?
 - a. Nedokončené základní
 - b. Základní
 - c. Střední bez maturity
 - d. Střední s maturitou
 - e. Vyšší odborné
 - f. Vysokoškolské

4. Mohl/a jste se podílet na sestavování svého programu zacházení?

- a. Ano
- b. Ne

5. Věříte, že Vám program zacházení pomůže při návratu do běžné společnosti?

- a. Ano
- b. Ne

6. Jak často je nějaká forma vzdělávání součástí Vašeho dne?

- a. Každý den
- b. Pravidelně
- c. Zřídka
- d. Nikdy

7. Myslíte si, že je nabídka vzdělávacích aktivit ve Vašem zařízení dostatečná?

- a. Ano
- b. Ne

Pokud ne, co Vám v nabídce případně chybí?

8. Z jakého důvodu navštěvujete vzdělávací aktivity? U každé označte křížkem (X) ANO nebo NE.

	ANO	NE
Protože musím.		
Rád/a získávám nové informace a schopnosti.		
Abych se lépe uplatnil/a na trhu práce, až budu na svobodě.		
Abych si našel/našla dobře placenou práci.		
Nevím, jak jinak trávit volný čas.		
Protože tam chodí moji kamarádi.		
Motivují mě moji blízcí.		
Vzdělání je pro mě priorita.		

9. Snažíte se nějakou formou sebevzdělávat i ve volném čase?

- a. Ano
- b. Ne

10. Jakou formu sebevzdělávání upřednostňujete?

- a. Knihy
- b. Filmy a seriály
- c. Internet
- d. Rádio
- e. Podcasty
- f. Denní tisk

g. Jiné:

11. Cítíte, že Vás okolí (rodina, přátelé) ve vzdělávání podporuje?

- a. Ano, podporuje.
- b. Nevím, nezajímají se o mé vzdělání.
- c. Ne, nepodporuje.
- d.

12. Na závěr prosím každé z položek udělte číslo podle toho, jak vnímáte její důležitost (1=nejdůležitější, 10=nejméně důležité).

Zdraví	
Rodina a domov	
Přátelé	
Svoboda	
Dostatek peněz	
Vzdělání	
Úspěch	
Smysluplná práce	
Dostatek jídla, pití	
Uznání a respekt okolí	

Děkuji za Váš čas a ochotu dotazník vyplnit.

Bc. Šárka Hořejší